Hongarije - vogelreis 2010
Vwg. KNNV afd. Epe en Heerde

Colofon

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging – afdeling Epe en Heerde

Vogelwerkgroep

Secretariaat KNNV afdeling Epe en Heerde:

Herman Snoek

e-mail: secretaris@epe-heerde.knnv.nl

Samenstelling reisverslag:

Adrie Hottinga

Redactie: Adrie Hottinga en Erik Murris

Bijdrage reisverslag: Frank Saris

Foto's:

Jan van Dijk

Gerrit Jan van Dijk

Erik Murris

Matthijs Bootsma

Adrie Hottinga

Margriet Maan

Flora:

Margriet Maan

Poëzie

Erik Murris

Vogelreis Hongarije 2010

Website:

reisverslag kan gedownload worden via de website van de KNNV afdeling Epe en Heerde.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Samenvatting	4
Inleiding en reisverslag	5
Logistiek en algemene informatie Hongarije	7
Introductie – Frank Saris	10
Beschrijving omgeving Szabolcs en Tisza	15
Vrijdag 14 mei 2010 – Vaassen-Gyor	19
Zaterdag 15 mei – Gyor-Szabolcs	21
Zondag 16 mei = Hortobágy	27
Maandag 17 mei – Kenézlo, Zalkod en Zemplén	43
Dinsdag 18 mei – Tiszadob en Tokaj	52
Woensdag 19 mei – Zemplén en omgeving	59
Donderdag 20 mei – Nationaal Park Bükk	69
Vrijdag 21 mei – Hortobágy	73
Zaterdag 22 mei – Hortobágy en terugreis Vaassen	82
Epiloog en literatuur	89
Bijlage – waarnemingen	91

Samenvatting

Van 14 mei tot en met 22 mei 2010 waren leden van de vogelwerkgroep van de KNNV afdeling Epe en Heerde in Hongarije voor een vogelreis. Tijdens de heenreis hebben wij op 14 mei één nacht in hotel Amarillys in Györ (Hongarije) overnacht en vervolgens tot en met vrijdag overnacht in Szabolcs en de laatste nacht van vrijdag 21 mei op zaterdag 22 mei overnacht in appartementenhotel Nadas Panzio in Tiscafured in verband met ons bezoek op zaterdag aan de Hortobácy. De woonboerderij van Frank Saris in Szabolcs vormde een goede uitvalsbasis voor een bezoek aan veel gebieden. Van 15 mei tot en met 22 mei hebben wij veel gebieden bezocht. Waarvan de bekende gebieden als het Bükk gebergte, het Zemplén-gebergte en de Hortobácy. Daarnaast hebben wij ook minder bekende gebieden bezocht, waaronder gebieden langs de Tisza en gebieden in de omgeving van Tokaj. De Crosbill Guide was voor ons een goed document om kleine gebieden te bezoeken en het netwerk van Frank Saris was onmisbaar voor het regelen van twee gidsen voor de excursies in het Zemplén-gebergte en in de steppe van de Hortobácy. Hoewel geen doel op zich maar toch interessant leverde deze vogelreis een totaal van 169 waargenomen vogelsoorten op. Dit is voor een week vogels observeren een fors aantal, mede gelet op de weersomstandigheden die niet altijd ideaal waren om vogels te spotten. Er zijn gebieden die wij maar kort hebben bezocht, maar zeker de moeite waard zijn om er langere tijd door te brengen.

Hoog water in de Tisza op 21 mei 2010

Inleiding

De vogelwerkgroep van de KNNV afdeling Epe en Heerde organiseert ieder jaar één of meerdere vogelreizen. Voor 2010 was een bezoek aan Noordoost Hongarije gepland. Door de contacten met Frank Saris, voormalig directeur van SOVON, zijn wij met 10 vogelaars in Szabolcs in Noordoost Hongarije geweest. De voormalige boerenbehuizing van Frank is door de plaatselijke aannemer verbouwd en biedt gelegenheid voor een goed verblijf in Szabolcs. Inmiddels is de vakantiewoning verkocht aan een inwoner van Szabolcs. Voor de logistiek en de contacten was de deelname van Frank aan deze vogelreis erg prettig, omdat minder vooraf geregeld behoefde te worden. Tijdens de heenreis hebben wij op 14 mei één nacht in hotel Amarillys in Györ (Hongarije) overnacht en vervolgens tot en met vrijdag overnacht in Szabolcs en de laatste nacht van vrijdag 21 mei op zaterdag 22 mei overnacht in appartementenhotel Nadas Panzio in Tiscafured in verband met ons bezoek op zaterdag aan de Hortobácy. Doorgaans maken wij geen gebruik van gidsen om vogels waar te nemen, maar uitzonderingen bevestigen de regel. Gedurende ons verblijf in Szabolcs hebben wij tweemaal gebruik gemaakt van een gids, vanwege specifieke wensen om enkele bijzondere vogelsoorten waar te kunnen nemen.

Kofferbakeconomie

Reisverslag

Van iedere vogelreis wordt een reisverslag samengesteld en op de website geplaatst van de KNNV afdeling Epe en Heerde. Voor de samenstelling van een reisverslag wordt dankbaar gebruik gemaakt van reisverslagen van vogelaars die al in de door ons bezochte gebieden zijn geweest. Naast verslagen die te vinden zijn op internet, hebben wij literatuur aangeschaft en kaartmateriaal wat ook onmisbaar is om een reisverslag samen te stellen. Uiteraard is ook gebruik gemaakt van Google Earth voor visualisaties voor plaatsbepalingen en beschrijvingen. De foto's die in het reisverslag zijn opgenomen, zijn van de deelnemers. In dit reisverslag beperken wij ons tot informatie van de door ons bezochte gebieden. In de tabellen met waarnemingen zijn niet altijd antallen opgenomen, omdat dit niet mogelijk is.
Er is nog erg veel informatiebeschikbaar van de omgeving van de door ons bezochte gebieden, maar daarvoorverwijzen wij naar de door ons geraadpleegde literatuur, websites en reisverslagenvan Hongarije. Dit geldt zeker voor informatie in de Crossbill Guides – Hortobácy andTisza River Floodplain – Hungary; in deze gids worden meerdere routes beschreven waar interessante gebieden bezocht kunnen worden. Dit reisverslag is bedoeld als weergave van onze indrukken van de door ons bezochte gebieden en kan vogelaars helpen voor een bezoek aan onder andere het Bükk gebergte, de Hortobázy, de Tisza en de heuvels van de Zemplén. Na een vogelreis blijkt veelal dat informatie, al dan niet verkregen, tijdens de bezoeken aan diverse gebieden weer leidt tot nieuwe informatie! Dit reisverslag is door allerlei omstandigheden later samengesteld dan aanvankelijk de bedoeling was. In de periode na ons bezoek aan Hongarije hebben wij ook vogeltrips ondernomen naar Extremadura in Spanje, Lac du Der, de Camargue in Frankrijk en Zeeland waar inmiddels reisverslagen van zijn verschenen.

Trabant: ze zijn nog in gebruik.

Logistiek

Vogelreis 14-05/ 23/05/2010	Bestemming: Szabolcs – Hongarije
Afstand:	1850 km
Eigenaar vakantiewoning:	Adres vakantiewoning
Frank Saris	Ragkoczi 18
Erlecomseweg 44	4467
6577 JC Erlecom	Szabolcs - Hu
06-51997236	

Vervoer: minibus via Visser – Wapenveld Organisatie: Rudi Heideveld, Brandstraat 2A, 8181 SW Hoorn: tel. 0578-693879

Vervoer personenauto

Gert Prins, De Wildkamp 21, 8162 GH Epe: tel. 0578-627016 / 06-54791512

Periode vogelreis:

Vertrek: vertrek vrijdag 14 mei

Vertrek: 06.00 uur

Locatie: Erik Murris – Hoveniersstraat 14 – Vaassen

Terugkomst: zondag 23 mei

Algemeen:

Eén overnachting heenreis in Hongarije

Hotel Amarillis

9012 Györ Királyszék u. 25

Tel. 06-96-447-261

Web: www. hotelamarillis.hu

Ontbijt volgens bekend recept – gezamenlijke bereiding

Lunch te velde via bekend recept: zelf inkopen doen.

Avondhap: horecagelegenheid in Tokaj of onderweg.

Hongarije
Hongarije is sinds 1 mei 2004 lid van de Europese Unie; beslaat een oppervlakte van 93.032 km2 (Nederland 41.500 km2) en telt circa 11 miljoen inwoners (Nederland ruim 16,5 miljoen). Per km2 betekent dit 110 inwoners in tegenstelling tot Nederland 390 inwoners per km2. Hongarije is ruim tweemaal zo groot als Nederland. De natuurlijke grenzen van Hongarije worden gevormd door vier rivieren: de Donau en de Ipoly in het noorden, de Drava en de Mura in het zuiden. Het landschap van Hongarije bestaat grotendeels uit een laagvlakte, het zogenaamde Pannonische Bekken, Het landschap wordt doorkruist door een lange heuvelrug, die van het zuidwesten loopt via het Bakony-woud, het Vértes-, Börzsöny- en Mátra- en Bükkgebergte naar de Zemplénheuvels in het noordoosten. Hongarije heeft een gematigd landklimaat en de neerslag is het laagst ten oosten van de Tisza(minder dan 600 mm). De natste maand is mei met een neerslag van gemiddeld 72 mm.
De hoofdstad Boedapest is een boeiende stad met een oude stadskern en er wonen ruim 2 miljoen inwoners. Noordoost-Hongarije (doel van onze vogelreis) grenst aan Slowakije, Oekraïne en Roemenië en is een schaars bevolkte streek met veel landschappelijke afwisseling. Dit deel van Hongarije is het grensgebied met de Karpaten en de grote Hongaarse vlakte, bergen, wetlands en steppen vormen samen het gevarieerde landschap en zorgen voor flora en fauna met een enorme diversiteit. Voor wat betreft de avifauna ligt dit gebied op een geografisch kruispunt in Europa, daardoor komen er zowel vogels voor die wij bij ons als gewoon beschouwen en soorten die een meer zuidoostelijke verspreiding hebben.

Natuurbescherming
In Hongarije zijn net zoals in de overige landen van de Europese Unie gebieden onder de regelgeving van Natura 2000 gesteld. De Hortabácy is één van die gebieden, waarvoor een internationale regeling voor bescherming van dier en plantensoorten en beschermde habitats. Deze bescherming leidt niet altijd tot feitelijke bescherming, aangezien Hongarije een boete kan verwachten, omdat de EU vindt dat Hongarije de regelgeving voor Natura 2000 niet respecteert.
Er zijn in Hongarije tien Nationale parken met een speciale beschermde status. Wij bezochten delen van de nationale parken Hortobácy en het Bükk gebergte.
De natuurbescherming in Hongarije valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Milieu en Water. Dit ministerie is een centraal bestuursorgaan voor milieu- en natuurbescherming en water zaken. Ook de verantwoordelijkheid voor het beleid ten aanzien van nationale parken valt onder dit ministerie. Naast de ambtelijke natuurbescherming zijn er meerdere verenigingen die bescherming van natuur en landschap nastreven. Ook is in Hongarije de Hungarian Ornithological and Nature Conservation Society als particuliere organisatie actief; deze vereniging is partner van Birdlife International. In het bovendeel van de Tisza is de Upper Tisza Foundation (UTF) actief; deze vereniging telt circa 5000 leden. Hiermee is dit tevens de grootste particuliere beschermingsorganisatie in Centraal en Oost-Europa.
Door de armoede die Noordoost-Hongarije kent staat de bescherming van dit gebied behoorlijk onder druk, vanwege een ongecontroleerde toename van massa toerisme, intensivering van de houtteelt en landbouw (met name akkerbouw). Het ecotoerisme kan in Noordoost een geweldige bijdrage leveren voor de lokale economie, mits de logistiek en internationale contacten verbeterd worden.

Voormalig vakantiehuis van Frank Saris
Het vakantiehuis bevindt zich in Szabolcs, een dorpje gelegen aan de oever van de Tisza. Het huis ligt aan een onverhard pad met meerdere voormalige agrarische behuizingen.
De voormalige boerenbehuizing is na de grootscheepse verbouwing geriefelijk ingericht en biedt onderdag aan max. 8 personen. Er zijn drie slaapkamers in het hoofdgebouw ter beschikking en één slaapkamer in het bijgebouw. Bij de keuken is een overkapping gebouwd, waar buiten vertoefd kan worden. Het erf beslaat een oppervlakte van 2 ha en bestaat uit de tuin, een weide en een boomgaard. Frank heeft met de buren een contract gesloten voor het onderhoud van het erf en ook voor toezicht op het vakantiehuis. Het grasland wordt gehooid voor de buren met de geiten die tevens een imkerij bestieren.
Het vakantiehuis kan rechtstreeks via Frank gehuurd worden, maar ook via Belvilla. Inmiddels heeft Frank zijn vakantiehuis verkocht aan één van de dorpsbewoners. Voor de waarnemingen van de vogels verwijzen wij u naar de bijlage waar alle waarnemingen van Szabolcs zijn opgenomen. Vermeldenswaard is de aanwezigheid van veel soorten in de tuin en directe omgeving van de voormalige vakantiewoning van Frank: Bijeneter, Nachtegaal, Hop, Sperwergrasmus, Grauwe gors, Europese kanarie, Zomertortel, Wielewaal, Draaihals, Steenuil, Bosuil, Ransuil, Ooievaar en Roodpootvalk.

Voormalige vakantiewoning van Frank Saris

Introductie van Frank Saris
Een natuurlijke referentie voor onze dorpsnatuur?

Op bezoek 7 jaar geleden bij mijn Hongaarse vriend en oeverzwaluwspecialist, Tibor Szep, wees hij me in zijn dorpje Szabolcs gelegen op de oeverwal langs de Tisza, om de hoek bij zijn ornithologisch veldstation, op een blijkbaar te koop staande uit leem opgetrokken boerderij. We waren niet op zoek naar onroerend goed, we waren hier voor de vogels, de natuur. Maar goed, een keer kijken kon natuurlijk geen kwaad.

Twee uur later waren we voor een appel en een ei de eigenaar en naar lokaal gebruik duurt het dan enige tijd voordat zoiets formeel ook helemaal rond is. Het was de oudste boerderij in dit dorp, gebouwd in het jaar dat de opstand tegen de Habsburgers uitbrak, 1848 dus. Uit de familie van de opzichter van ons huis was bekend dat bij de bouw eikenhout uit Roemenië was aangevoerd, voor die tijd heel bijzonder. Die eiken waren over de rivier vervoerd, waarbij het slib ervoor gezorgd zou hebben dat een soort van inpregnering van het hout ontstond. In ieder geval lig ik in de slaapkamer nog steeds naar die originele balken te kijken.

Het land zoals het was

Toen de akte bij de notaris was gepasseerd en we buiten stonden, bleek er ook nog 2 hectare land bij te zitten. In die tijd was het voor een westerling verboden om land in Oostbloklanden te kopen. Maar omdat dit in het dorp lag, gold deze regel blijkbaar niet. In ieder geval moesten we ons nu ook bezighouden met landbouwactiviteiten, er stond immers mais en fruit. Wel, het pachtcontract voor de verbouw van mais hebben we na de oogst beëindigd en het fruit staat er nog. Verder ligt het land braak en wordt het, als de vegetatie een halve meter hoog staat, gemaaid en gehooid. Voor de val van de muur, was dit deel van Hongarije de fruitschuur van het Europese deel van de Sovjet-Unie. Vandaar dat er strikte gebruiken leefden over hoe om te gaan met fruitbomen. Er werd me dus uitgelegd hoe vaak ik de 40 fruitbomen zou moeten bespuiten: anders zouden alle luizen uit de omgeving zich storten op mijn twee rijen

fruitbomen. In zeer gebrekkig Hongaars, heb ik ze direct uitgelegd dat ik dat op een andere manier wenste aan te pakken. Ik deed dus niets.

Wel zorgde ik ervoor dat rond het huis plekken kwamen waar beesten konden schuilen, van oude stenen stapelmuurtjes maken, hoopjes oud hooi voor ringslangen e.d. Het resultaat na het eerste jaar was spectaculair. De zandhagedis *Lacerta agilis*, bleek het hooiland massaal gekoloniseerd te hebben. En na een jaar broedde er op mijn twee hectaren drie paar Grauwe klauwieren. Rond het huis en bij de waterput zie ik nu ook steeds vaker ringslangen kruipen.

In het dorp was de verwachting dat ik rond het huis een mooi strak gazon met tulpenborders e.d. zou gaan maken. Dat viel tegen, de grond werd juist niet geëgaliseerd en slechts onregelmatig werd de vegetatie gemaaid. En niet als er planten staan te bloeien. Zo worden de insecten dichter bij huis gehaald. Een paar jonge notenbomen, tegen de bliksem en voor de schaduw, was het enige dat ik heb geplant. De stokken die bij die jonge boompjes werden geplaatst, bleken de favoriete jachtzit van de klauwier. Die Grauwe klauwier had direct natuurlijk al mijn aandacht. Het hele dorp zit er vol mee, dat was al snel opgevallen (afgezien van de zwaluwen, de meest algemene zangvogel). Uit onderzoek van de Stichting Bargerveen was me bekend dat in de Nederlandse situatie de overleving van juveniele klauwieren nog wel eens lastig kan zijn. Door gebrek aan bepaalde insecten, in de juiste tijd en de juiste hoeveelheid. Als je in Nederland ’s avonds over het land kijkt, zie je bijna geen insect meer vliegen. Dat is in Hongarije, althans rond de dorpjes wel anders. Een soort deken van kleine en grote insecten hangt hier bij mooi weer over het golvende land. Drie soorten zwaluwen vliegen massaal rond. In de oevers van de Tisza die hier nog grotendeels zijn natuurlijke bedding volgt, zitten ieder jaar grote kolonies van de Oeverzwaluw, per kolonie tot wel 5000 paar! Als je weet hoeveel 10-tallen insecten een zwaluw per dag eet, kan je makkelijk berekenen hoeveel ton insect hier ieder voorjaar verwerkt wordt.

Toen de aannemer in het vroege voorjaar van 2004 bij de renovatie van ons huis met de buitenstuclaag bezig was, werd hij belaagd door een Boerenzwaluw, die juist hier wilde gaan broeden. Sindsdien zitten er dus boeren- en huiszwaluwen aan de diverse muren. En in het najaar zitten, als op de oude schoolplaten, de zwaluwen bij honderden op de telefoondraden, te wachten op de tocht naar Afrika.

Er zijn hier altijd grote aantallen oeverzwaluwen geweest maar volgens oudere Hongaren waren de oevers van de Tisza voorheen juist bezet met grote kolonies van de Bijeneter. De Oeverzwaluw zou deze favoriete nestplaatsen op de Bijeneter veroverd hebben door zijn eerdere komst in het voorjaar. De Bijeter is overigens nog steeds massaal aanwezig, vooral nestelend in steilwandjes hogerop.

De gazonhop.

In het hobbelige grasveldje bleken interessante prooien te leven voor de huishop. In ieder geval kwam de Hop vanaf 2006 het grasveldje regelmatig bezoeken, in natte

voorjaren waren het dan vooral veenmollen die hij als prooi wist te verschalken. De laatste, meer drogere jaren, zijn het veldkrekels, waarvan hij er per week enige tientallen wist te verschalken.

Vanaf begin mei is het ’s avonds een herrie in het dorp, althans, daar werd over geklaagd tot bij de gemeenteraad. De Boomkikker, met op de achtergrond het galmen van koren Roodbuikpadjes, bleek de oorzaak, bij tijd en wijle zo algemeen dat de conversatie blijkbaar gestoord werd.

De Boomkikker zit vaak in dezelfde opgaande begroeiing als de ook algemeen aanwezige Draaihals. In Nederland is dit een lastig op te sporen soort, vanwege een lage trefkans (weinig zang, zo staat het in de boeken). In mijn Hongaarse dorp is de zang van de Draaihals in mei niet te missen, het gaat maar door. De hoge dichtheid dwingt ze blijkbaar tot regelmatig contact met elkaar. En waarom de Sperwergrasmus vooral in het dorp zit en de Grasmus erbuiten, is me een raadsel.

Insecteneters

Tot nu toe zijn het vooral insecteneters die opvallen. Enige interessante zaadeters mogen niet onvermeld blijven. Sinds 2006 broedt er ieder jaar een Appelvink in de fruitbomen. De jongen zijn helaas zo luidruchtig dat ze niet poesproof bleken (M.Veenstra, gastenboek, 2007). Het aantal katten in dit soort dorpen is overigens recht evenredig met de toename van de vergrijzing, vooral van oudere dames. Een keer heb ik zelfs een Wilde kat op mijn land gezien, in hetzelfde jaar dat jonge reeën hier ongestoord groot konden worden: waarschijnlijk zorgen de Wilde katten ervoor dat er geen verwilderde dorpskatten opduiken. De Ringmus is hier veel algemener dan de Huismus. Ze broeden beide rondom het huis. De Ringmus voedt zijn jongen uitsluitend met insecten, vooral diverse soorten luizen. Samen met o.a. de Kneu, Geelgors, Putter is het dus heel gezellig.

Hooiland

Zo een klein stukje land beheren buiten de lokale gewoontes om is niet altijd zo eenvoudig. In de naastliggende, wat armere dorpen, had ik schaapskuddes met herder gezien. Ik stelde dus voor om mijn land in het najaar door zo een herder met schapen te laten bezoeken. Nou, dat was toch niet de bedoeling, daarmee haalde je de armoe weer terug. Terwijl in datzelfde jaar nog een groepje alleenstaande oudere vrouwen hun enige eigen koe in kuddeverband lieten grazen: ’s avonds zag je dan de kleine koeienkudde het dorp binnenwandelen en een voor een het eigen huis weer opzoeken. Zo rijk was het dus niet.

Nu moet ik dus regelmatig het hooi (laten) verbranden, omdat het anders blijft liggen en verruiging van de vegetatie geeft. Het denken over het natuurbeheer van dit soort half natuurlijke gebieden, is, zo is mij gebleken, ook in de natuurbescherming nog niet erg doorgedrongen. In Hongarije heb je ofwel ‘echte natuur’ (moeras, bergen, puszta), daarbuiten zijn er bergen, vooral in gebruik bij de bosbouw en is er grootschalige landbouw, volgens het oude Sovjetmodel (kolchose-achtig: slordig dus,

met veel verkwisting en slecht landgebruik tot gevolg). Het denken in overgangen, zeg maar de Westhoff-natuur van de halfnatuurlijke landschappen, waar Nederland enige tijd geleden belangrijk in was, kent men hier niet. Dat juist die overgangen, met kleinschalig landgebruik, zoals je in en rond de dorpjes overal kunt zien, zo rijk zijn, met pure Rode Lijstsoorten is nog geen item van belang.

Zolang hier de natuur nog overvloedig aanwezig blijft, is er ook geen reden voor de natuurbescherming om hier wat mee te doen. De ervaringen in West Europa laten echter zien dat een omslag hierin binnen een generatie gebeurd kan zijn. Misschien is het dus toch wel zaak dat de oost Europeanen hierbij geholpen gaan worden, met educatie etc. Want ook hier staat de 'vooruitgang' helaas niet stil. Een paar jaar geleden lagen grote stukken van de grootschalige landbouwkavels braak, nu wordt er steeds meer en intensiever gewerkt met eerste generatie biobrandstoffen, met landbouwwerktuigen waarvoor de wegen in de Flevopolders te smal zullen blijken. Maar nog steeds wel zo slordig dat er nog volop Veldleeuwerikken, Kwartels en langs de wegen Kuifleeuwerikken en Kleine klapeksters tot broeden kunnen komen.

En daarbuiten

Buiten het dorp is het natuurlijk ook prachtig: aan de overkant van de Tisza ligt een grote overstromingsvlakte, tot bij de voet van de lage Karpaten, het Zemplén-gebergte, met de rivier de Bodrog, die een paar kilometer stroomafwaarts, bij het beroemde wijnstadje Tokaj in de Tisza samenvloeit. In dit moerasgebied broeden alle soorten reigers, de Zeearend, Lepelaar, Zwarte ooievaar etc. Toen ik me een keer 's avonds met de tijd van de laatste pont had vergist, moest ik op de fiets een omweg maken naar de dichts bijzijnde brug, bij de middeleeuwse stad Sarospatak. Het was een nat voorjaar en ik besloot een lijntransecttelling te doen van de roepende Kwartelkoningen. Op 10 kilometer afstand had ik er ruim 100, binnen een strook van 50 meter aan weerszijden van de weg. Extrapolerend naar het op dat moment geschikte habitat, leerde mij dat er dat jaar dus enige duizenden Kwartelkoningen broedden. Dat zijn de aantallen en dichtheden die we kennen uit de oude verhalen in De Levende Natuur, uit het vroegere Nederlandse rivierengebied. Beelden die mij tot voor kort als overdreven voorkwamen. Zo wil ik nu dus ook een keer een Grauwe kiek een Grauwe klauwier zien slaan: dat zijn immers de verhalen van een eeuw geleden over de situatie in de Nederlandse duinen. De basis van deze voedselketen moet onvoorstelbaar rijk zijn geweest, vooral de insectenrijkdom: het zijn situaties die je je amper kunt voorstellen, totdat je een soort als de Grauwe klauwier in zijn 'natuurlijke' habitat hebt gezien.

Szabolcs

Ontbijt

Beschrijving omgeving
Szabolcs
Szabolcs ligt ten noordoosten van Tokaj langs de Tisza. Bij Tokaj stroomt de rivier de Bodrog in de Tisza. Net ten oosten van Tokaj bevindt zich tussen beide rivieren een grote overstromingsvlakte. Dit maakt de omgeving van Szabolcs voor vogelaars bijzonder interessant. Wanneer je via Google earth de omgeving bestudeert, zie je dat de langs de Tisza enkele oude rivierarmen liggen die nu bestaan uit deels open water, moeras en zachthoutooibos. Wel zijn er scherpe grenzen in het landschap te ontdekken. Langs de Tisza is een zone tussen de rivier en de dorpjes vrij natuurlijk met veel natte graslanden en zachthoutooibossen, terwijl aan de andere zijde van de dorpjes uitgestrekt cultuurland ligt. Hier worden voornamelijk aardappelen en granen geteeld. Op de overgangen van de oevers van de Tisza naar de dorpjes zijn hoogteverschillen, veroorzaakt door de invloed van de Tisza. In deze overgangszone zijn op meerdere plekken in de kleine hellingen broedplaatsen van Oeverzwaluwen en Bijeneters. Ook tussen Timár en Szabolcs en tussen Timár en Ramanaz zijn meerdere kolonies van Bijeneters.
De huizen in de omgeving van Szabolcs zijn veelal opgetrokken uit stenen en bekleed met wilgentwijgen en of gespleten hazelaartakken en bepleisterd met leem. Deze constructie is goedkoop, omdat wilgentwijgen en leem ruim voorradig zijn in de directe omgeving van de Tisza. Deze constructie heeft als voordeel dat de dikke met leem bepleisterde muren goed isoleren voor de oude wintermaanden en tijdens de hete zomermaanden de hitte weren. Veel buitenmuren zijn geel of blauwgrijs geschilderd. In de tuinen zijn opslagkelders voor wijn, groenten en aardappels uit de moestuin. Er wordt veel fruit geteeld voor de inmaak. Er wordt veel gebruik gemaakt van eigen producten en er is veel ruilhandel op het platteland Vrijwel op ieder erf zijn kippen, eenden en ganzen voor de eieren en de vleesconsumptie. Op veel erven zijn honden aanwezig die hun onderkomen hebben in schamele hokken, vaak ook gemaakt van een oliedrum. ’S Morgens (voor het ontbijt) zagen wij veelal de honden op de uitkijk liggen op het hok of de oliedrum. Het is de in Oost-Europese landen nog aanwezige “achtererfeconomie” die hier nog volop floreert.
In Szabolcs is een klein wit gepleisterd kerkje met een afzonderlijke houten klokkentoren. In de kerk vinden nog diensten van de katholieke godsdienst plaats. Aan de rand van het dorp bevindt zich de burgwal; een voormalige verdedigingslinie tegen het invallen van de Moren. De dorpsbewoners trokken zich tijdens invallen terug binnen deze burcht. In de voormalige burcht, die nu bestaat uit enkele aarden wallen bevindt zich nog een kerkhofje, uit de periode dat hier dorpelingen werden begraven tijdens belegeringen van de Moren. De burgwal was een strategische verdedigingslinie, aangezien overige bescherming plaatsvond via enkele zijarmen van de Tisza.
Volgens de bewoners in Szabolcs zijn de honden voor bewaking noodzakelijk tegen diefstallen. Er wordt beweerd dat zigeuners uit het nabijgelegen Timár de schuldigen zijn. Of dat zo is, kunnen wij gelukkig niet beoordelen. In Timár wonen zigeuners aan de rand van het dorp. Deze dorpelingen van Timár verkeren in een niet benijdenswaardigens positie; zijn veelal werkloos en worden voor hun lijfsbehoud tewerkgesteld via gemeentelijke sociale diensten.
Wij zagen regelmatig zigeuners die onder toeziend houdende Hongaren bermen maaiden met de zeis en onderhoud verrichten aan plantsoenen en kerkhoven.

Tisza

De Tisza is een zijrivier van de Donau en tweede rivier van Hongarije. Bij Tokaj komt de Dobrog als zijrivier in de Tisza. Beide rivieren hebben omvangrijke overstromingsvlakten die periodiek inunderen. De rivieren Bodrog en Tisza kunnen bij perioden met hoog water sterk meanderen, omdat beide rivieren nog steeds een zeer natuurlijk verloop hebben, waardoor ze na hevige regenval buiten hun oevers treden. In de uiterwaarden is vrijwel geen bebouwing, zodat geen schade optreedt aan agrarische bedrijven en particuliere behuizingen. Langs beide rivieren zijn zachthoutooibossen, oude afgesloten rivierarmen, rietvelden, en vossenstaartgraslanden die regelmatig inunderen. Er zijn ook restanten van voormalig uitgestrekte hardhoutooibossen, zoals bij het dorp Tiszadob. Overstromingen bepalen in hoge mate het agrarisch gebruik, bosbouwkundig en recreatief medegebruik van de uiterwaarden langs de Tisza. Ook wij hebben de overstromingen in de tweede helft van de week meegemaakt en waren onder de inruk van de zeer imposante impact die deze overstromingen langs de Tisza en de Bodrog hebben.

Zachthoutooibos langs de Tisza

Wat voor rivier de is de Tisza? Voor deze analyse hebben wij de Crossbill Guides geraadpleegd, aangezien in deze gids een goede beschrijving van de Tisza wordt gegeven. De Tisza is ingebed in een ruime omgeving met moerassen, vochtige hooilanden, extensief beheerde graslanden en zacht- en hardhoutooibossen. Dit type bossen bestaat hoofdzakelijk uit wilgen en ratelpopulieren en is bestand tegen extreme standplaatsfactoren.Het zijn de favoriete broedplaatsen van Zwarte ooievaar en Zwarte wouw. De wilgenbossen herbergen de broedplaatsen van Kwak en Buidelmees, als meest karakteristieke soorten van overstromingsbossen.
Door de extensief beheerde buitendijkse gronden is de biodiversiteit erg hoog, mede veroorzaakt door inundatieprocessen die opbouw en afbraak continueren. In tegenstelling tot het door zout gedirigeerde landschap van de Hortobázy lijkt het ecosysteem van de Tisza een biologische chaos. Niets is minder waar! Het rivierecosysteem is ook een geordend systeem, waarbij dynamische processen de biodiversiteit bepalen. De Tisza is een rivier die kan meanderen en zijn weg zoekt in de ruimte die hier aanwezig is in de buitendijkse gebieden. Door de meandering ontstaan zandbanken in ruimte en tijd die zeer specifieke plantensoorten herbergen van extreme milieus. Ook voor een aantal specifieke vogelsoorten, zoals Kleine plevieren zijn deze zandbanken als broedplaats van essentieel belang. Wij hebben de zandbanken niet gezien, vanwege de hoge waterstanden. Op de hogere delen langs de Tisza zijn op tal van plaatsen hardhoutooibossen aanwezig. Vooral op dinsdag hebben wij interessante hardhoutooibossen gezien in de omgeving van Tiszadob. Van nat naar droog domineren in deze bossen smalbladige en grauwe elzen, Hongaarse kleinbladige es en Zomereik (Quercus robur). In de oudere bossen vinden we veel liaangroeiers, zoals Klimop, Hop en de Wilde komkommer. In de omgeving van het kasteel bij Tiszadob hebben wij fraaie voorbeelden gezien van het hardhoutooibos in verschillende stadia.

Upper Tisza
De bovenstroomse deel van de Tisza in Hongarije wordt de Upper Tisza genoemd en behoort tot de laatste natuurlijke rivierecosystemen in Europa. Hoewel in de vorige eeuw in het riviersysteem behoorlijk ingegrepen is om hoogwater perioden te beteugelen, vinden we toch nog op diverse plaatsen, zandbanken, oude rivierarmen, vloedbossen, en verschillende wetlands. Deze habitats zijn weliswaar een stuk kleiner dan voor de grote regulatie van het riviersysteem, maar in vergelijking met andere Europese laaglandrivieren bijzonder indrukwekkend. Grote delen langs de Upper Tisza worden niet beheerd en zijn bijna een zelfregulerend systeem. Door de armoede die in dit deel van Noordoost-Hongarij is de laatste decennia de economie niet aangetrokken en hebben zich hier geen grote industrieën gevestigd. Direct langs de Tisza geldt dit ook voor de landbouwkundige intensivering, die verder af van de rivier zich wel heeft ontwikkeld richting monoculturen. Langs de Upper Tisza zijn de meest natuurljke vegetaties de zachthoutooibossen (Salicetum albae-fragilis en de hardhoutbossen (Querqo-Ulmetum), waarvan het vloedbos de hoogste biodiversiteit heeft. De arealen zachthoutooibossen lopen sterk uiteen; van 5 ha tot soms wel 100 ha. De dichte ondoordringbare vegetaties vormen een zeer geschikt broedhabitat voor Zwarte ooievaar, Noordse nachtegaal, en roofvogels als Boomvalk en Schreeuwarend. De vele rivierarmen, overstromingsvlakten en natte graslanden zijn belangrijke biotopen voor tal van insecten, amfibieën, en vogels zoals Witoogeenden, en Kwartelkoningen. De natuurlijke oevers herbergen in Europa de grootste populaties broedkolonies Oeverzwaluwen en hebben tevens een zeer hoge dichtheid van broedpopulaties van IJsvogels.

Van een aantal soorten is veel onderzocht in dit deel van Hongarije, maar van veel soorten is nog weinig bekend omdat financiële middelen ontbreken om een structurele monitoring op te zetten.

Gebruik van natuurgebieden
Hoewel wij in onze vorige reisverslagen dit onderwerp minder onder de aandacht brachten, is dit onderwerp in gebieden met armoede en een belangrijke achtererfeconomie wel interessant. Er wordt vooral voortgeborduurd op de traditionele vormen van visvangst, jacht en de teelt van klein en groot fruit. Het inspelen op ecotoerisme met de daaraan verbonden streekgerechten wordt nog weinig benut, behalve de wijnboeren die hier wel op inspelen. Recreatie visserij is een bijzonder geliefde hobby, met als doel vis te vangen voor directe consumptie. Door verenigingen van sportvissers worden in de visvijvers en afgesloten armen ook uitheemse soorten uitgezet, waardoor het natuurlijk evenwicht in deze wateren verstoord wordt. Het jagend gilde is echter buitengewoon geïnteresseerd in een gevarieerd buitengebied, zodat inkomsten verkregen kunnen worden uit nationaal en internationaal jachttoerisme. Deze vorm van toerisme is binnen de wettelijke regelgeving mogelijk en biedt dit arme gedeelte van Hongarije lokaal extra inkomsten. Het oogsten van fruit van de in het wild groeiende bomen was tanende, maar op kleine schaal zijn nieuwe boomgaarden aangelegd, omdat de vraag naar streekproducten in de stedelijke omgeving toeneemt. De bosbouw is belangrijk in Hongarije, omdat er veel bossen zijn en veel loofhout aanwezig is. Veel onrendabel hout wordt benut als stookhout, dit heeft als gevolg dat er weinig dood hout in de bossen aanwezig is. Imkerij is lokaal ook belangrijk voor de plattelandseconomie. In Nederland wordt veel acaciahoning geïmporteerd uit Hongarije.

Landbouwgebieden
Hongarije heeft in de laatste decennia veel geïnvesteerd in de optimalisatie van landbouwgebieden om hogere inkomsten uit vooral de akkerbouw te halen. Er zijn uitgestrekte arealen met rijke löss gronden die zeer voedselrijk zijn en dat door een landklimaat met warme zomers hoge opbrengsten heeft. Hoewel grootschaligheid troef is, is de intensiteit van de akkerbouw (nog) niet vergelijkbaar met Nederland. Grote delen van het akkerland zijn nog interessant voor soorten die zijn aangewezen op dit type relatief extensief beheerde landschappen. Grauwe gors en Bruine kiekendief zijn zeer algemeen, terwijl de eerste soort in Nederland is uitgestorven en de Bruine kiekendief in akkerland in Nederland vrijwel niet meer tot broeden komt. Ook rond de Hortobácy hebben wij de voortschrijdende landbouwontwikkelingen gezien. Uitgestrekte percelen met graan in het oosten in de omgeving van Debrecen en in het zuidwesten in de omgeving van Tiszafüred en in het zuiden waar wij op zaterdagochtend waren in de omgeving van Nádudvar. In deze gebieden gaat de intensivering door en dit betekent dat de natuurgebieden ook in dit deel van Hongarije steeds meer in een isolement geraken. Door de stijgende prijzen voor akkerbouwproducten zien we in Europa een toenemende intensivering van de grondgebonden landbouw, waardoor extensief akkerlandbeheer verdwijnt, kleine natuurgebiedjes geïsoleerd raken, omdat de agrarische ondernemers nauwelijks interesse hebben voor agrarisch natuurbeheer.

Vrijdag 14 mei 2010
Heerde - Gyor
Op 14 mei vertrokken wij even na zessen van de Hoveniersstraat in Vaassen. Om 06.50 uur haakten Gert, Gerrit- Jan en Frank aan op de parkeerplaats bij Emmerich. Er was die dag een waterig zonnetje en af en toe viel er een buitje. Onderweg hebben wij ook de vogels vanuit de auto genoteerd. Na enkele honderden kilometers in Duitsland zagen wij onze eerste Rode wouwen en in de omgeving van de parkeerplaatsen waar wij stopten hoorden wij Geelgorzen. Wij noteerden tot de grens van Hongarije circa 37 vogelsoorten. Om 17.55 passeerden wij Wenen en noteerden de eerste Bonte kraaien. Op een parkeerterrein net over de grens tussen Oostenrijk en Hongarije zagen wij Kuifleeuweriken; in Nederland een uiterst zeldzame soort. Het landschap in Hongarije is overvloedig toebedeeld met acacia's die in bloei stonden. Via internet hadden wij in de omgeving van Gyor een overnachting geboekt in hotel Amarillis. Dit hotel bevindt zich in de directe omgeving van de doorgaande weg naar Boedapest. De omgeving is landelijk met ruderale terreintjes, grote tuinen en een buitenwijk van Gyor. Tijdens de wandeling naar een plaatselijk horecagelegenheid zagen wij meerdere Wielewalen, Groenlingen, Turkse tortels, veel Huismussen, Veldleeuweriken en hoorden bij hotel Amarillis een Snor en een Grote karekiet.

Heenreis.

Zo'n eerste dag, het is een hele trip,
naar de puszta met z'n Grote trap.
In de bus soms eventjes een dip
maar toch verplaatsen wij ons rap.
Een korte stop en dan weer doorrijden
en wat blijkt,
het is van alle tijden
dat je dan gewoon je doel bereikt.
Want waar een wil is
is een weg
en zonder pech
kom je dan in Gyór bij hotel Amarillis.
Eénmaal in het land van Czardas en Forint,
drinken wij voldaan een pint.
Morgen rijden we de rest,
naar Szabolcs, iets verder nog dan Budapest.

Zaterdag 15 mei 2010
Gyor – Szabolcs
Om 07.00 uur reveille en om 07.30 uur ontbijt, waarna wij rond 8.00 uur vertrokken richting Boedapest. Wij zien onderweg grootschalige akkerbouwcomplexen, voormalige staatsbedrijven in kolgoze sfeer. Veel agrarische bedrijven zijn na het vertrek van de Russen verlaten en veelal in verval geraakt, omdat de staatssteun wegviel. Om 8.55 zijn wij in Boedapest en genieten van de stedenbouwkundige architectuur en ook van de rode trolleybussen. De rivier de Donau verdeelt de stad in twee delen die met hun verschillende gezichten – Boeda ligt op zacht glooiende heuvels, Pest op vlak land – toch met elkaar harmoniëren. Beide stadsdelen zijn door talrijke bruggen met elkaar verbonden. Het panorama van de Donau oevers is door UNESCO op haar werelderfgoedlijst geplaatst.
In Boedapest zien we veel Huiszwaluwen (onder andere bij het fraaie station), Gierzwaluwen en horen wij Europese kanaries.

In de super Tesco doen wij boodschappen en wisselen euro's voor forinten, want Hongarije heeft nog geen euro als betaalmiddel. Langs de E 60 richting Debrecen zien we vooral grootschalige akkerbouwcomplexen gescheiden door houtsingels met acacia 's. Opvallend zijn de vele kwijnende acacia's. Het lijkt erop dat de houtsingels zijn geplant om verstuiving tegen te gaan.

De landbouw is in dit deel van Hongarije erg grootschalig; veel complexen met korrelmaïs, zonnebloemen, granen en graslanden waar het gras wordt gekneusd voor wintervoer in de bekende witte balen. Richting Debrecen zien wij de eerste herders die vaalbruine koeien hoeden. Ook zijn hier meerdere bedrijven die ganzen vetmesten.
Ter hoogte van Polgár verlaten wij de E 71 richting Tokaj. In meerdere graanvelden zien wij foeragerende Bruine kiekendieven. De overvloedige neerslag laat letterlijk zijn sporen achter, getuige de vele plassen en rijsporen in de akkers.
Interessante discussie hebben wij onderweg gehad over de wollig behaarde struiken langs de snelweg. Margriet heeft de naam van de struik thuis opgezocht. Het betreft de zilverwilg (Eleagnus commutata), een tuinstruik uit Noord-Amerika, zowel aangeplant als verwilderd uit tuinen. Het is geen Salix, hoewel in de volksmond wilg genoemd. Het is een lid van de duindoornfamilie.

Op het pontveer over de Tisza

In het dorp Polgár zien wij meerdere bezette ooievaarsnesten en in deze omgeving zijn ook meerdere herders die schapen hoeden. In de omgeving van Tiszovasvari wordt het landschap kleinschaliger en zien wij met enige regelmaat Grauwe klauwieren, Roodborsttapuiten en zien we een doodgereden juveniele das. Van Tiszovasvari rijden wij naar Tiszalök, waar wij in de uiterwaarden van de Tisza onze lunch gebruiken. Het is een interessante omgeving, waar wij na een lange rit veel vogels waarnemen.

De lunchlocatie ligt aan een visrijk meer aan de ene kant van de weg en aan de andere kant van de weg bevindt zich een moeras met langs de doorgaande weg naar het pontveer een zachthout ooibos. Bij de grote duiker die de visplas en het moeras met elkaar verbindt ontdekken wij 4 ringslangen die zich opwarmen op de basaltglooiing. In het moeras horen wij veel Groene kikkers. Aan de kant van de weg ligt een doodgereden ringslang.

Interessante soorten zijn hier: Grote karekiet, Bruine kiekendief vrouw die invalt (nest?), wij horen een Woudaapje en zien enkele Ooievaars.
Wij gaan via het pontveer over de Tisza naar Tokaj. Onderweg zien we in meerdere graanvelden Bruine kiekendieven, langs de Tisza Grote zilverreigers, Blauwe reigers en Aalscholvers. Tokaj wordt gekenmerkt door fraaie huizen en veel lindenlanen. Europese kanaries zijn hier talrijk.

Van Tokaj gaan we naar Morotywa, waar zich een afgesloten rivierarm van de Tisza bevindt op een afstand van 2,7 km van Szabolcs. Deze rivierarm overstroomt alleen tijdens hoge waterstanden op de Tisza. In de rivierarm zijn zachthoutooibossen, rietvelden en kleine lisdodde vegetaties.

Het moeras bij Timár: afgesloten rivierarm

De afgesloten rivierarm bij Timár

Tussen de weg en de steile helling naar de rivierarm bevindt zich een ongecultiveerde vegetatie met diverse soorten grassen die wordt begraasd door schapen. In het nabijgelegen dorp Timár is een herder die schapen hoedt langs de Tisza. Bij normale waterstanden is het mogelijk om vanaf het vakantiehuis van Frank te voet langs de oever van de Tisza deze rivierarm te bereiken. Wij verblijven enige tijd bij deze rivierarm om vogels te observeren.
Op meerdere plekken zijn veldkrekels; een soort die in Nederland uiterst zeldzaam is. In de helling bevindt zich een kolonie met Bijeneters. Wij schatten de populatie op enige tientallen broedparen.

Ook in het dorp Timár bevindt zich een kolonie in een zandafgraving op een agrarisch erf. Wij noteren achtereenvolgens: een paartje Bruine kiekendief, Wilde eenden, Vinken, Rietzangers, Boerenzwaluwen, Zomertortels, een paartje Kwakken, Rietgorzen, een Roerdomp, Spreeuwen, Groenlingen, Futen, een Koekoek, Merels, Kneutjes, Oeverzwaluwen, Turkse tortels, een foeragerende IJsvogel die de nestplaats bezoekt en enkele Fazanten. Het is een bijzondere plek aan de rand van het dorp Timár.

Om 17.00 uur zijn wij in Szabolcs bij de woning van Frank. Wij verzorgen de inkwartiering en maken vervolgens een wandeling langs de Tisza en door het dorp. Inmiddels komt de weervoorspelling uit en regent het. Wij lopen via de onverharde weg richting Tisza en vervolgens over een smal pad langs de Tisza

Wij horen een Draaihals, een Roodpootvalk scheert langs en een Zwarte roodstaart laat in de regen zijn gekras horen. Staartmezen, Putters, Zwartkoppen, Vinken, Zanglijster en Europese kanaries bevolken de erven. Langs de oever met oude wilgen en ruigtkruiden horen wij Geelgorzen, twee Krekelzangers, Grote bonte spechten en drie Nachtegalen.

De Roodbuikvuurpadden laten hun “geunk” horen. De wandeling voert ons naar de voormalige burcht, waarvan de wallichamen zijn hersteld als cultuurhistorisch relict. Ten tijde van oorlogen in het verre verleden trokken de bewoners van Szabolcs zich terug binnen dit voormalige verdedigingswerk. Vanwege de overvloedige neerslag besluiten we om terug te gaan en voor de avondhap naar Tokaj te gaan. Na negenen verlaten wij Tokaj en stoppen langs de weg tussen Tokaj en Rakamaz waar wij Boomkikkers en Roodbuikvuurpadden horen.

Aan weerszijden van deze weg liggen uitgestrekte grote vossenstaartweiden die in een extensieve beweiding geëxploiteerd worden met Aberdeen angus koeien. Rond 21.15 stoppen wij bij een tankstation voor de noodzakelijke bevoorrading van onze vervoermiddelen en horen het meerkoetgeluid van de Ransuil en noteren ook weer veldkrekels. Teruggekeerd in Szabolcs luisteren we nog aan het eind van het onverharde pad en horen aan de overzijde van Tisza Boomkikkers, Roodbuikvuurpadden en ook weer een Ransuil.

Veldkrekel
(Victor Bos)

Zaterdag 16 mei 2010
Hortobágy

S ‘nachts regent het en de morgenwake biedt ons geen ochtendwandeling, behalve Gerrit Jan die op pad gaat en in de omgeving struint. Rond 08.00 uur genieten wij van het ontbijt onder de veranda en om 09.00 uur vertrekken wij richting Hortobágy. Onderweg zien wij langs meerdere wegen mensen die op zoek zijn naar wijngaardslakken. Deze grote huisjesslak is eiwitrijk en belangrijk als voedsel en wordt ook verkocht aan restaurants.

Onderweg zien wij nog Trabantjes die hier nog als vervoermiddel dienst doen. Ook zien wij bij de dorpjes de riante erfjes met achtertuinen die benut worden als moestuin. Het is de achtererfeconomie die ook in Hongarije op het platteland belangrijk is voor de alledagsvoorziening. De werkloosheid op het platteland is hoog en ook de oudedagsvoorziening is niet zoals in Nederland goed geregeld. Dit betekent dat ouderen zijn aangewezen op familie en buren voor de alledagsvoorziening. Het bekende fenomeen achtererfeconomie is dan erg belangrijk voor de ruilhandel en elkaar helpen voor de wintervoorraad. Moestuinen zijn dan ook van evident belang voor overleving, zeker tijdens strenge winterperioden, wanneer de kleine dorpen geïsoleerd zijn van de buitenwereld. In tal van tuinen zijn lattenschuurtjes die gebruikt worden voor het drogen van maïskolven die voor consumptie benut worden of voor strooivoer voor eenden en ganzen die in Oost-Europese landen veel gegeten worden. Het is onze beleving van de alledaagse activiteiten waarin de mensen hier leven, terwijl wij richting Tiszalök

rijden.
We steken voor 1000 forinten de Tisza over met het pontveer bij Tiszalok. Onderweg zien we huizen waarvan de lemen wanden geel gepleisterd zijn. Het is hier de karakteristieke kleur. In andere delen van Hongarije is de karakteristieke kleur lichtblauw of een soort roze.

Er zijn in dit deel van Hongarije veel lindelanen en natuurlijk ook de onafscheidelijke Acacia's.
Na een lange rit langs enorme uitgestrekte graanvelden bereiken wij de Hortobázy. We zien veel vogelsoorten: Grauwe klauwieren, Ooievaars, Aalscholvers, Boeren- en Huiszwaluwen, Zwarte kraaien, Huismussen, Turkse tortels, Blauwe reigers, veel Bruine kiekendieven, Zomertortels, Spreeuwen, Gele kwikstaarten en Fazanten.
Via Tiszalök gaan we met het pontveertje de Tisza over en via Tiszavari richting Polár waar we meerdere Purperreigers zien die foerageren in ondergelopen akkers.
Er zijn veel visvijvers die vrijwel allemaal benut worden voor de visvangst, zowel beroepsmatig als particulieren. Vrijwel dagelijks zagen wij particulieren vissen.
Hongarije ligt niet aan de zee, dus is de aanvoer van vis relatief duur en als alternatief voor de voor ons bekende zeevis wordt veel karper gegeten. We rijden via Tiszavari, Josefhaza,Utikas, Tiszaquila, Görbeháza, snelweg richting Tiszafüred/Debrecen, Hagduszobasla, Hadjnumanos, Bolmazúgvaros, Tiezagsece, Hajduszoboszla, steken de Keleti rivier over aan de rand van de Hortotobágy.
Onderweg noteren we, Roodborsttapuiten, Grauwe gorzen, Kuifleeuweriken en een Koekoek. Naast de gehoede schaapskudden zijn er ook de kudden grijze koeien die door herders te paard gehoed worden. Onderweg stoppen wij voor bevoorrading van de maag en zien in de omgeving van de Keleti rivier glijsporen en uitwerpselen van otters.
Ook aan de noordzijde van de Hortobágy buiten de beschermde zone zijn veel verregende akkers en ook delen van de puszta zijn geïnundeerd. In de Hortobágy zijn nog veel schapenhouderijen met de bekende waterputten met een lange haalboom. In de puszta zijn de schapen en runderen voor het drenken aangewezen op de watervoorziening via waterputten die op veel plaatsen in het landschap kenmerkende elementen zijn.
Als eerste locatie in de Hortobágy gaan wij naar de bekende visvijvers ten noordwesten van het dorp Hortobágy.

Visvijvers
De visvijvers zijn te bereiken via de doorgaande weg van Hortobágy in westelijke richting naar Egyek. Aan de noordzijde van de weg liggen 10 visvijvers die door kaden van elkaar gescheiden zijn. De visvijvers staan met elkaar in verbinding via overstorten, putten en pijpen. Aan de oostzijde van de visvijvers zijn weer lager gelegen graslanden en een afvoersysteem waardoor water afgelaten kan worden. Een betrekkelijk eenvoudig waterhuishoudkundig systeem, waardoor op grote schaal vis voor consumptie vermeerderd wordt. Door de open bassins is dit gebied zeer vogelrijk, aangezien dit complex voor visetende vogelsoorten "tafeltje dekje" is. De visvijvers zijn voedselrijk, aangezien karpers die hier gekweekt worden, veel voedsel vereisen, waardoor het water nutriëntrijk is.

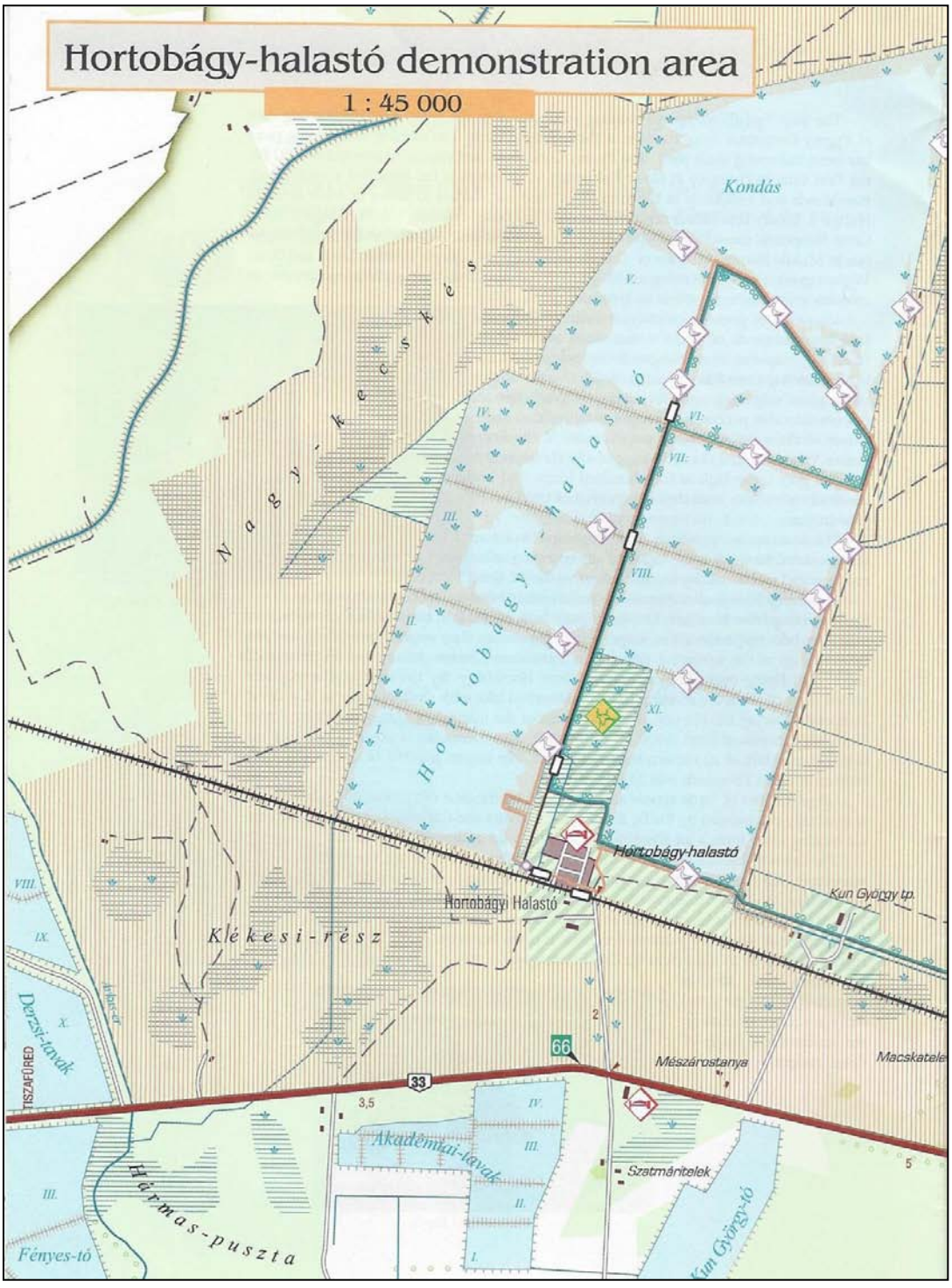
Hortobágy-halastó demonstration area
1 : 45 000
Kondás
Nagy-kecskés
Hortobágyi halastó
Hortobágy-halastó
Hortobágyi Halastó
Kun György tp.
Kékesi-rész
Derzsi-tavak
TISZAFÜRED
66
33
Mészárostanya
Macskatelek
Akadémiai-tavak
Szatmáritelek
Kun György-tó
Hármas-puszta
Fényes-tó

Het regent en als wij arriveren bij de visvijvers zijn wij daar alleen. Het parkeerterrein bij de voormalige coöperatie is verlaten en er wordt gewerkt aan een spoorlijntje dat de recreatie hier moet bevorderen. Het spoorlijntje is gelegen langs de oostelijke zijde van de visvijvers en de begraasde moerasvlakten. Volgens het informatiepaneel wordt dit spoorlijntje ontwikkeld voor toeristische activiteiten en kunnen toeristen met het treintje de vogeluitkijkpunten vanaf 2011 bereiken via dit spoortje. Dit project wordt via het Life programma van de EU gefinancierd.
Vanaf het parkeerterrein lopen wij naar de visvijvers, over een inmiddels modderig pad. Bij de graanoverslag bevinden zich onder brede overstekken vele tientallen huiszwaluwnesten.

Overmoedige dode Kwak bij visput

Links van de spoorlijn liggen de visvijvers en rechts ervan ruige natte graslanden waar enkele tientallen waterbuffels grazen. In natte terreinen zijn waterbuffels geschikt voor vleesproductie.

Begrazing door waterbuffels

Langs het pad ter hoogte van de waterbuffels zijn circa 20 nestkasten opgehangen voor Roodpootvalken. Volgens onze waarnemingen hebben de kasten een lage bezetting, aangezien wij maar enkele Roodpootvalken zien.

Hier zien we ook Dwergaalscholvers die opvallen met hun snelle vleugelslag en ten opzichte van de Aalscholver een langere staart hebben, waardoor het lijkt of de vleugels in het midden van de romp zijn gemonteerd. Vrijwel bij alle visvijvers zijn Kwakken, Woudaapjes en ook enkele Ralreigers. Vooral in de halfdroge bassins die aan de oostzijde van de eerste visvijvers zien wij meerdere Woudaapjes die foerageren en niet schuw zijn. Dit geldt ook voor de Kwakken die wij zien bij de noordelijk gelegen visvijvers, waar gevist wordt in ondiepe pompputten. Wij vinden een dode man Kwak die verdronken is in één van de pompputten. Naast de talrijke reigerachtigen zien wij Buidelmezen die hun kenmerkende “gesieuw” laten horen en vinden wij enkele nesten waar de jongen gevoederd worden. In de weide bij de waterbuffels verblijven twee paartjes Grutto’s in voor ons niet Nederlands biotoop. We zijn in Nederland gewend om Grutto’s in agrarische beheerde landschappen tegen te komen, maar hier zijn deze steltlopers in lage dichtheden aanwezig in half natuurlijke landschappen.
Een aantal van ons loopt door naar de verst verwijderde visvijvers en zien 6 Zeearenden die op een steiger rusten. Wij kunnen deze Zeearenden door de regen en de afstand niet determineren op leeftijd. Het vermoeden is dat we te maken hebben met juveniele ex. Ondanks de regen zien we veel en hebben wij de waarnemingen opgenomen in een tabel. We noteren hier 70 vogelsoorten. De aantallen die per vogelsoort zijn genoteerd zijn slechts een indicatie van de werkelijke aantallen die hier voorkomen.

Waarnemen bij de noordelijk gelegen visvijvers

Visdief

Tabel 1 – Waarnemingen Halasto visvijvers 16 mei 2010

Fuut	tientallen	Aalscholver	
Dwergaalscholver		Woudaap	tiental
Kwak	tientallen	Ralreiger	
Koereiger		Kleine zilverreiger	3
Grote zilverreiger		Blauwe reiger	
Purperreiger		Zwarte ibis	2
Lepelaar	enkele	Knobbelzwaan	enkele
Grauwe gans	tiental	Wilde eend	tientallen
Tafeleend	tientallen	Witoogeend	tientallen
Zeearend	6	Bruine kiekendief	1
Buizerd		Roodpootvalk	enkele
Fazant		Waterhoen	2
Meerkoet		Grutto	2 pr
Regenwulp		Tureluur	
Kokmeeuw	honderden	Geelpootmeeuw	1 juv
Visdief		Witwangstern	tientallen
Zwarte stern		Witvleugelstern	tientallen
Turkse tortel		Zomertortel	
Veldleeuwerik		Oeverzwaluw	
Boerenzwaluw		Huiszwaluw	tientallen
Gele kwikstaart		Witte kwikstaart	
Nachtegaal	6	Blauwborst	1
Zwarte roodstaart	1 pr	Roodborsttapuit	

Snor	10	Rietzanger	6
Kleine karekiet	tientallen	Grote karekiet	2
Spotvogel	4	Braamsluiper	
Grasmus		Zwartkop	
Fitis		Baardman	tiental
Buidelmees	5	Wielewaal	tiental
Grauwe klauwier	2	Ekster	
Kauw		Roek	
Bonte kraai		Zwarte kraai	
Spreeuw		Huismus	
Ringmus		Groenling	
Putter		Grauwe gors	

Verklaring tabel 1: nie alle aantallen kunnen noteren

Na ons bezoek aan de visvijvers rijden wij terug naar Hortobágy en Szalka halom waar in de roekenkolonie in het acaciabos bij de runderfarm Roodpootvalken broeden. De Roodpootvalken zijn goed te herkennen aan de roodbruine broek en vuurrode poten. Vanwege de aanhoudende regen blijven wij bij het vogelkijkpunt op het parkeerterrein en zien enkele Roodpootvalken en vele tientallen Roeken en enkele Grauwe gorzen. In dit gedeelte van de Hortobágy wordt de puszta begraasd door meerdere koppels Hongaarse grijze koeien en bruinrode koeien.
Onderweg naar Szabolcs zien wij op meerdere ondergelopen akkers foeragerende Zwarte sterns. Wij gaan weer over het pontveer bij Tiszatordos en genieten van het diner in Tokaj. ‘s Avonds verrichten wij nog determineeractiviteiten.

Op herhaling.

Eén Woudaap langs de Beetzsee in de regen,

was in 2005 voor menig vogelaar een zegen.

Alleen wanneer zo’n beestje wegkruipt in het riet,

dan ziet de beste spotter hem nog niet.

Maar hier, waarbij de zon zich goed liet zien,

zijn er ineens veel meer, wel acht, wel negen, tien!

En zo kon een ieder zich ruimschoots vergapen

aan de vele Hortobagy Woudapen.

Witwangstern

Visvijvers

Nationaal Park Hortobágy
In 1999 is de Hortobázy op de lijst van het werelderfgoed geplaatst (UNESCO status), vanwege het meest belangrijke puszta landschap van Europa. Belangrijkste argument voor plaatsing van dit typische landschap is de symbiose van mens en begrazing gedurende meer dan twee eeuwen.
Het nationaal park valt onder de Europese regelgeving van Natura 2000.
Het Nationaal Park Hortobázy is één van de tien nationale parken in Hongarije en maakt deel uit van de Hongaarse steppe, ook bekend als de puszta, een gebied dat grotendeels uit halfdroog grasland bestaat. In 1972 werd het park opgericht en in 1973 het de status van nationaal park; de oppervlakte beslaat 80.549 km2, waarvan circa 70.000 ha beschermd gebied is.
De naam Hortobágy refereert aan een kleine rivier die in de Hort regio stroomt. Hortobácy ligt in de laagvlakte ten zuidoosten van het nationaal park Bükk. De laagvlakte wordt doorsneden door de rivier de Tisza en aan de noordwestzijde ligt de Kleine Hortobácy en aan de zuidoostzijde ligt de Grote Hortobágy. Dit geldt ook voor de N 33 die de route vormt van Budapest naar het Transylvanische achterland, waar midden in de puszta het dorp Hortobázy ligt. In het noorden ligt het Zemplén gebergte. Zowel het Bükk gebergte als het Zempléngebergte zijn uitlopers van de Karpaten. Ongeveer 30 km van Horbágy ligt de tweede grote stad van Hongarije: Debrecen.
In sommige jaren treedt de Tisza buiten haar oevers en inunderen delen van de puszta. Naast de uitgestrekte vlakten zijn er ook moerassen met beken en meertjes en ook vegetaties op zilte bodems en lagunes met zoutmoerassen.
Dit deel van Europa heeft een continentaal klimaat dwz.: koude natte winters en hete droge zomers. De puszta is de Hongaarse steppe die niet geheel van natuurlijke

herkomst is, maar door kap van bomen en verwoestingen tijdens oorlogen is ontstaan uit een savanneachtige boomsteppe. De puszta is eeuwenlang door begrazing in stand gehouden. De poeszta herbergt één van de grootste populaties van de Grote trap in Europa. Tijdens de trek van de Kraanvogels is dit in Oostelijk Europa de belangrijkste pleisterplaats.

Geschiedenis

Wat nu resteert van de puszta is slechts een klein deel van de uitstrekte ongecultiveerde vlakten die in Hongarije lang bewaard zijn gebleven. Het merendeel van de steppen is gecultiveerd en omgezet in akkerbouwgebied waar granen en zonnebloemen worden geteeld. Dit geldt niet voor de Hortobágy; het is de grootste ongecultiveerde steppe van Europa en de tweede grote steppe aan de westzijde van de Oeral. Hoewel steppegebieden saai lijken door het vlakke landschap en eentonig karakter, zijn het gebieden met een enorme hoge biodiversiteit. De steppen worden vooral gekenmerkt door een rijke avifauna. De Hortobácy behoort tot één van de tien beste vogelgebieden van Europa. De Hortobágy staat op de lijst van werelderfgoed vanwege de waarde voor cultuurhistorie en de symbiose tussen mens en natuur. Vooral de eeuwenlange beweiding met kuddes paarden, runderen en schapen is daar debet aan. In de Hortobágy stromen meerdere rivieren, waarvan de Hortobágy en de Tisza de belangrijkste zijn en door hun meandering een extra dimensie in de puszta brengen.

Wanneer we in het verleden van de puszta duiken, blijkt dat in de Middeleeuwen dit gebied erg welvarend was met 52 dorpen. De grond was merendeels in cultuur gebracht en er waren merendeels gemengde boerenbedrijven. Rond 1300 tijdens de invallen van de Mongolen werden vrijwel alle dorpen verwoest. Daarna volgde een korte wederopbouw, maar vervolgens kwamen de Turken en staken de puszta in brand en dit leidde in de 16^{e} en 17^{e} tot ontvolking. Vervolgens trokken langzamerhand vanuit de omringende dorpen weer herders naar het gebied om paarden, runderen, schapen, ganzen en varkens te hoeden. Dankzij de jaarlijkse overstromingen kon de puszta zich weer herstellen. Voor de herders was het echter armoe troef. Zij hoedden de kuddes voor de rijken uit de steden en hadden schamele onderkomens in de puszta. Na 1840 veranderde de puszta geleidelijk omdat een begin werd gemaakt met de regulatie van de Tisza. De kanalisatie had ernstige gevolgen voor de puszta, mede omdat er relatief weinig regen valt. De bodem verdroogde en leende zich – een aantal percelen daargelaten – steeds minder voor akkerbouw en veeteelt. Na de kanalisaties en drooglegginge n is meer dan de helft van het braakliggende land omgezet in akker- en grasland, dankzij irrigaties en moderne landbouwmethodieken. Vooral ten zuiden van de Hortobágy zijn grote oppervlakten akkers die beteeld worden met diverse soorten granen. Vooral gedurende de trek van de Kraanvogels worden deze akkers benut als foerageergebied. Via aanvoer van water door het Keleti kanaal is in dit gebied landbouw op deze schaal mogelijk. Ook zijn grote delen langs de Tisza nog in gebruik als extensief cultuurland, mede vanwege de aanwezigheid van bosjes, poelen, moerasjes en ruderale terreintjes. Het zijn bij uitstek de gebieden waar veel soorten vogels aanwezig zijn. Deze gebieden met minder intensieve landbouw vinden we in de omgeving van Tiszafüred, Tiszabábabolna en Tiszasege. Naast de intensivering van de landbouw zijn er veel visvijvers aangelegd die circa 17.000 tot 18.000 ton vis per jaar opleveren. Ook is de rijstteelt geïntroduceerd; die op 12.000 ha plaats vindt. Ook zijn in het verleden bebossingen uitgevoerd. Er zijn nog restanten van de bebossing in de puszta aanwezig.

Het is ons ook opgevallen dat de bosjes kwijnend zijn. Dit is te wijten aan de alkalische ondergrond die zout bevat en hierdoor sterven de Acacia's uiteindelijk. De bebossing van de puszta is hierdoor mislukt. De voedselrijke graslanden in de Hortobágy zijn erg belangrijk als pleisterplaats voor trekkende steltlopers. Gedurende het voorjaar kunnen grote aantallen stellopers waargenomen worden; Grutto's, Kemphaantjes, Watersnippen, Tureluurs en Kieviten. Ook broeden grote aantallen Tureluurs, Kieviten, Veldleeuweriken en Gele kwikstaarten in deze extensief beheerde graslanden.
Door de rijkdom aan vogelsoorten en de overgebleven culturen van de steppe hebben uiteindelijk de inkomsten van het toerisme een belangrijke bijdrage geleverd van de instandhouding van dit Hongaarse laagland.

Voorlichting en recreatie
In het nationaal park is in Hortobágy een informatiecentrum met winkel en tegenover het centrum zijn meerdere souvenirswinkeltjes. In het straatje bij de souvenirwinkeltjes worden gedurende de zomermaanden allerlei waren te koop aangeboden van handwerkslieden. Ook is er ook een dagelijks een markt op het plein waar artikelen voor toeristen te koop zijn. Buiten het dorp is het herdersmuseum, waar informatie van de cultuurhistorie van de puszta wordt verstrekt. In het buitenterrein van het museum worden historische landbouwhuishouddieren gehouden, die herinneren aan de periode dat nog veel typische rassen van de puszta gehoed werden.

Vogels
In het nationaal park zijn 330 vogelsoorten waargenomen, waarvan 160 soorten de status van broedvogel hebben. Dit is meer dan 80 % van alle soorten die in Hongarije waargenomen kunnen worden (375 soorten). De Zwarte ibis en de Waterrietzanger zijn in Hongarije de enige twee soorten die in de Hortobágy broeden en alleen grote aantallen van Dwergaalscholvers, Lepelaars, en Witvleugelsterns in Hongarije broeden hier.

Purperreiger

Niet onvermeld mag blijven dat gedurende de herfst enorme aantallen Kraanvogels (circa 75.000 ex.) in de Hortobágy tijdens hun trektocht naar de winterkwartieren pleisteren. Dit aantal is 95 % van de totale populatie Kraanvogels die in Hongarije gedurende de herfst doortrekt. Ook zijn gedurende de herfst en winter vele duizenden Grauwe- Kol- en Rietganzen aanwezig, afhankelijk van de winterse omstandigheden. Er overwinteren circa 80 Zeearenden. Visarenden pleisteren er gedurende de periode van trek, acht soorten reigers zijn broedvogels en ook Lepelaars zijn hier broedvogel. Aangezien er veel literatuur beschikbaar is over de vogels van de Hortobágy volstaan wij, naast onze lijst met waarnemingen, hier met een verwijzing naar de literatuurlijst die wij hebben geraadpleegd voor dit reisverslag. Uiteraard geeft de Crosbill Guide veel informatie over de avifauna.

SOORTECHT.

Een reiger, hij was purper,

dronk een biertje en werd blauw.

Hij stond bekend als een groot slurper

maar dat merkte je niet zo gauw.

Totdat die andere kleur verscheen

en hij beschaamd van het toneel verdween.

Hij durfde niemand meer onder ogen te komen,

omdat hij veel te veel had ingenomen.

Ook als soort was ie niet meer te herkennen

en het blauw wilde absoluut niet wennen.

Dus kickte hij af, diep in het riet,

Zodat je daar nu weer een purperreiger ziet.

Visvijvers

Aan het begin van de 20e eeuw is een aanvang gemaakt met de aanleg van talrijke visvijvers voor de economische teelt van zoetwatervis. Gedurende de eerste wereldoorlog waren krijgsgevangenen goedkope arbeidskrachten om in handkracht de visvijvers te graven. Thans behoren de visvijvers in de Hortobágy tot de grootste van de wereld en zijn hiermee van bijzonder belang voor broedvogels en migrerende vogels als foerageergebied en slaapplaats. Het systeem voor vis is vrij eenvoudig van opzet. Jonge vis wordt een tijd verzorgd in kleine vijvers en worden vervolgens overgeplaatst in de grote vijvers.
Logistiek is het systeem eenvoudig opgezet. De vijvers worden gescheiden door dijkjes en via kanaaltjes is er verbinding en regulatie vindt plaats via kleine gemaaltjes en stuwtjes. Wanneer de vis slachtrijp is, wordt van een vijver het water afgelaten en kan de vis opgeschept worden. Langs de vijvers vindt commerciële rietteelt plaats. Het riet zorgt ook voor natuurlijke zuivering van het water, dat overigens ook bemest wordt met stalmest. De teelt van zoetwatervis vereist een zekere fosfaatverzadiging voor de natuurlijke voedselrijkdom. De vissen worden ook gevoerd, getuige de voedersilo's die op veel plaatsen bij de vijvers aanwezig zijn.

Begrazing
Grote delen van het park werden enige decennia geleden begraasd door witgrijze langhoornstepperunderen met grote gedraaide horens en de ruige Racka schapen met de grote schroefhorens. Tegenwoordig zijn deze typische geharde stepperassen nog wel aanwezig, maar in kleine aantallen en veelal als toeristische bezienswaardigheid.
Moderne vleesrassen hebben hun intrede gedaan, omdat door moderne voorzieningen hogere opbrengsten gegenereerd kunnen worden. Het Rackaschaap is onder andere vervangen door het Australische Merinoschaap. Het oorspronkelijke varken is het wollige Mangalica varken. Dit varken is uit twee rassen gefokt en kan door zijn dikke wolbeharing tegen de extreme weersomstandigheden op de Hongaarse vlakten. We hebben wel enkele ex, gezien, maar ook dit ras is vervangen door vleesrijkere zwarte varkens. Naast roodbruine vleeskoeien, zijn er ook moderne bedrijven die grote aantallen waterbuffels houden. Deze kudden worden ook niet gehoed, maar gehouden binnen afrasteringen. Er zijn moderne paardenhouderijen die Arabische volbloeden fokken. Ook worden nog grote aantallen ganzen gehoed die bestemd zijn voor de consumptie in Hongarije, maar waarvan het vlees ook geëxporteerd wordt. De herders die paarden hoeden heten csikós, de koeienherders gulyás en schapenherders juhász en de varkenshoeders kondás.

LIFE project
In het kader van Europese subsidies voor natuurherstel bestaat het LIFE project dat er in voorziet dat lidstaten gebruik kunnen maken van subsidieregelingen. Voor het herstel van de hydrologie in de Hortobágy zijn gedurende de periode 2002-2005 LIFE subsidie verstrekt. Door de aanleg van kanalen en allerlei afwateringssystemen gedurende de jaren vijftig en zestig voor de teelt van granen en rijst is een groot gedeelte van de puszta verdroogd. Veel van de waterhuishoudkundige werken zijn nooit gebruikt en rijstteelt heeft nooit die omvang gekregen die men destijds als ambitie heeft neergezet. Het LIFE project heeft ertoe geleid dat veel dijkjes geslecht en kanalen gedempt zijn, zodat de natuurlijke waterhuishouding zich weer kon herstellen. Natuurlijke gradiënten tussen droge en natte graslanden zijn hersteld. De hydrologie van moerassystemen is hersteld en de natuurlijke patronen van overstromingen zijn in delen van de Horbácy ook hersteld. Voor een aantal specifieke soorten zijn de natuurlijke habitats weer hersteld; Roerdomp, Lepelaar, Kraanvogel, Grote trap, otter en grote modderkruiper profiteren hiervan.
Naast het herstel van de natuurlijke habitats in de Hortobágy zijn via het LIFE project 18 lokale landbouwbedrijven financieel geholpen om via coöperaties de begrazing weer financieel gezond te maken. Begrazing is in de Hortobágy op de alkalische gronden de beste wijze van beheer. De begrazing kende een dalende tendens en hierdoor dreigde het gevaar dat de puszta verruigde en struweelvorming de open landschappen verdichtte. Met als gevolg een afname van geschikte biotopen voor pleisterende vogelsoorten tijdens de trek en een afname van biotopen voor broedvogels die gebonden zijn aan open landschappen. Door de impulsen om weer schapen en runderen te laten grazen, inclusief herstel van de karakteristieke stallen is op meerdere locaties het aantal bedrijven met ganzen gedecimeerd. Dit is een bijzonder positief gevolg van dit LIFE project, aangezien de grootschalige bedrijven met ganzen negatieve gevolgen hadden voor de ontwikkeling van karakteristieke vegetaties in de puszta.

Het LIFE project heeft geleid tot de begrazing van delen van de puszta met enkele duizenden schapen en vele honderden koeien, Daarnaast hebben zich ook moderne veebedrijven gevestigd met vele honderden waterbuffels.

Bescherming
Hoewel de Hortobágy is gerangschikt als Natura 2000 gebied, op de werelderfgoed lijst is geplaatst en nationaal park, betekent het niet dat de bescherming voor 100 % gewaarborgd is. Hoewel de Hortobágy, gerelateerd aan Nederlandse schaal een grote oppervlakte vertegenwoordigt, wordt de omgeving buiten het nationaal park steeds intensiever benut voor intensieve akkerbouw. De waarde voor vogelsoorten die nu broeden en pleisteren binnen de begrenzing van het nationaal park zijn ook afhankelijk van de omgeving. Bijvoorbeeld de pleisterende Kraanvogels zijn aangewezen op voedsel in de omringende akkers. Door moderne landbouwtechnieken en een waterhuishouding die afgestemd is op optimale opbrengsten, zijn agrariërs in staat om de akkers vrijwel direct na de oogst te bewerken, zodat voedselresten voor pleisterende Kraanvogels, maar ook ganzen onbereikbaar worden. We zien dit fenomeen in tal van Europese landen optreden. Dit fenomeen wordt nog versterkt door de oplopende graantekorten, waardoor meer graan op intensieve wijze wordt verbouwd.

Tot zover een uiteenzetting over onze ervaringen tijdens eerste bezoek op zondag 16 mei 2010 aan de Hortobágy.

Karakteristieke veedrinkput in de Hortobágy

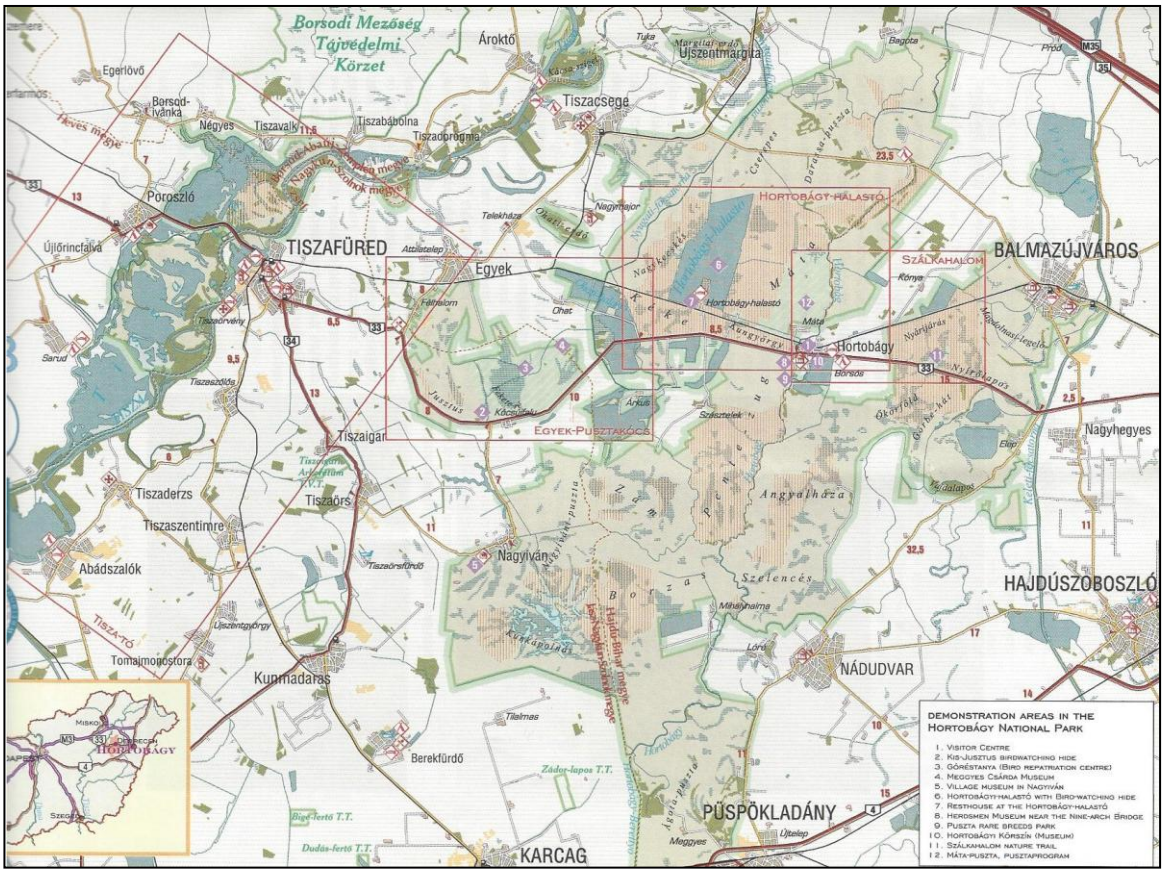

Overzichtskaart van de Hortobágy

Bovenstaande afbeelding is overgenomen de brochure “Nature trails in Hotobágy National Park en geeft een goed overzicht van de begrenzing van het park, omgeven door landbouwgebieden. De gebieden die begrensd zijn hebben wij bezocht in twee dagen. In feite kan veel meer tijd aan vogels waarnemen in de Hortobágy besteed worden. Het gebied ten westen van Tiszafüred hebben wij niet bezocht vanwege de overstromingen die tijdens ons bezoek plaatsvonden. Het gebied ten westen van Nádudvar hebben wij bezocht met een gids, omdat dit deel van de Hortobágy alleen onder begeleiding toegankelijk is. Het is belangrijk voor een bezoek aan de Hortybágy de literatuur te bestuderen. Vooral de Cross Bill geeft prima informatie en ook in het informateicentrum is aanvullende informatie aanwezig over de toegankelijkheid.

Maandag 17 mei 2010
Kenézlo, Zalkod en Zemplén-gebergte
Het is afwisselend droog en nat; af en toe regent het. De neerslag blijkt uitzonderlijk en de rivieren moeten veel water afvoeren. De aanhoudende neerslag is uitzonderlijk hoog in deze periode en lijdt tot veel problemen. In Hongarije en Polen zijn al veel overstromingen en ook mensen verongelukt. Volgens Tibor Szep (werkzaam bij het Department of Environmental Sciences, College of Nyíregyháza) vriend van Frank,

zal de Tisza circa 3 á 4 meter stijgen en zullen volgens verwachting > 10.000 oeverzwaluwnesten overstromen. Tibor werkt voor de universiteit in Budapest en doet al vele jaren onderzoek naar Oeverzwaluwen en andere vogelsoorten. In Szabolcs niet ver van de woning van Frank bevindt zich het veldstudiecentrum van de universiteit van waaruit regelmatig studenten onderzoek verrichten.
Gerrit Jan en Jan maken voor het ontbijt nog een rondje en melden tijdens het ontbijt dat er een grote imkerij is met vele tientallen achterbehandelingskasten (Oost-Europees type bijenkast). Bij de imkerij zijn ook Bijeneters die zich tegoed doen aan verkleumde bijen en die broeden bij de voormalige rivierarm van de Tisza.
Na het ontbijt maken we met het pontveer bij Balza de oversteek over de Tisza. We zien dat het water flink is gestegen en dat koeien door agrariërs uit de uiterwaarden worden gehaald. Het vervoer van het vee is een tijdrovende bezigheid, gelet op de kar achter een tractor waar maar vier koeien tegelijk mee vervoerd worden. Het pontveer wordt aangedreven door een ingenieus schoepensysteem met aan de wal een romp van een Belarus tractor voor het vieren van een kabel die boven de rivier is gespannen. In de cabine van het pontveer is een dieselmotor die de schoepen

aandrijft, zodat het pontveer de oversteek kan maken. Terwijl wij de Tisza oversteken zien wij tientallen Oeverzwaluwen die op de kabels van het pontveer zitten.
Aan de overzijde van het dorpje Balza liggen brede uiterwaarden ter hoogte van het dorpje Kenézlo. De uiterwaarden worden begraasd en langs de winterdijk ligt een brede strook zachthoutooibos. Aan de binnenzijde van de winterdijk ligt ook een gebied dat weliswaar afgescheiden is van de rivier, maar toch erg nat is. De graslanden bestaan uit uitgestrekte gele lis vegetaties en opslag van zachthoutooibos met fragmenten van hardhoutooibos. Er zijn op diverse plekken afstervende populieren. Op de dijk zijn vegetaties met Beemdkroon, Dag en Nachtkoekoeksbloem, Echte koekoeksbloem, Echt walstro, Agrimonie en Pijpbloem. Op de dijk zijn in de wagensporen plassen en daar zien wij enkele roodbuikvuurpadden.

Determinatie van de roodbuikvuurpad

Wij nemen één ex. voorzichtig op en constateren dat de roodbuikvuurpad erg veel gele stippen heeft. Voor determinatie van deze soort zijn vooral de tekening op de rug en buik van belang. Het pad over de dijk is afgesloten en alleen beschikbaar als vervoersweg voor dijkcontroles en onderhoudswerkzaamheden. Tijdens de wandeling op de dijk horen wij in één van de vele struwelen met doornstruiken het geprevel van een Sperwergrasmus.

Na een half uur horen wij nog een ex. in een vergelijkbaar biotoop. In dit binnendijks gelegen struweel met opgaande bomen zijn ook veel Grauwe klauwieren; wij tellen tien paartjes. Interessant zijn ook de Draaihalzen die wij zien in kwijnende ratelpopulieren. Het is een typische soort van bomen met zacht hout, evenals de Kleine bonte specht. Buiten het dorp Kenezlo stoppen wij bij een koolzaadveld en zien naast Gele Kwikstaarten, Bruine kiekendieven een paartje Blauwborsten in een koolzaadveld.

Tabel 2: waarnemingen vogels Balse-Kenézlo – 17 mei 2010

Aalscholver		Blauwe reiger	
Ooievaar	meerdere	Wilde eend	
Bruine kiekendief		Buizerd	
Fazant		Kwartelkoning	1
Turkse tortel		Zomertortel	
Draaihals	2	Grote bonte specht	
Veldleeuwerik		Oeverzwaluw	
Boerenzwaluw		Huiszwaluw	
Gele kwikstaart		Nachtegaal	
Blauwborst		Zwarte roodstaart	
Roodborsttapuit		Krekelzanger	**2**
Rietzanger		Grote karekiet	
Sperwergrasmus	2	Zwartkop	
Grauwe vliegenvanger		Buidelmees	**2**
Wielewaal		Grauwe klauwier	**10**
Ekster		Kauw	
Zwarte kraai		Spreeuw	
Huismus		Vink	
Europese kanarie		Groenling	
Putter		Kneu	
Geelgors		Grauwe gors	
Rietgors			

Van de omgeving van Kenézlo gaan wij naar het dorpje Zalkod, waar wij de auto's parkeren en een wandeling maken door het dorpje en langs de Tisza. Waar de auto's geparkeerd worden bevinden zich enkele boerenbehuizingen met weer van die typische achtererf economieën.

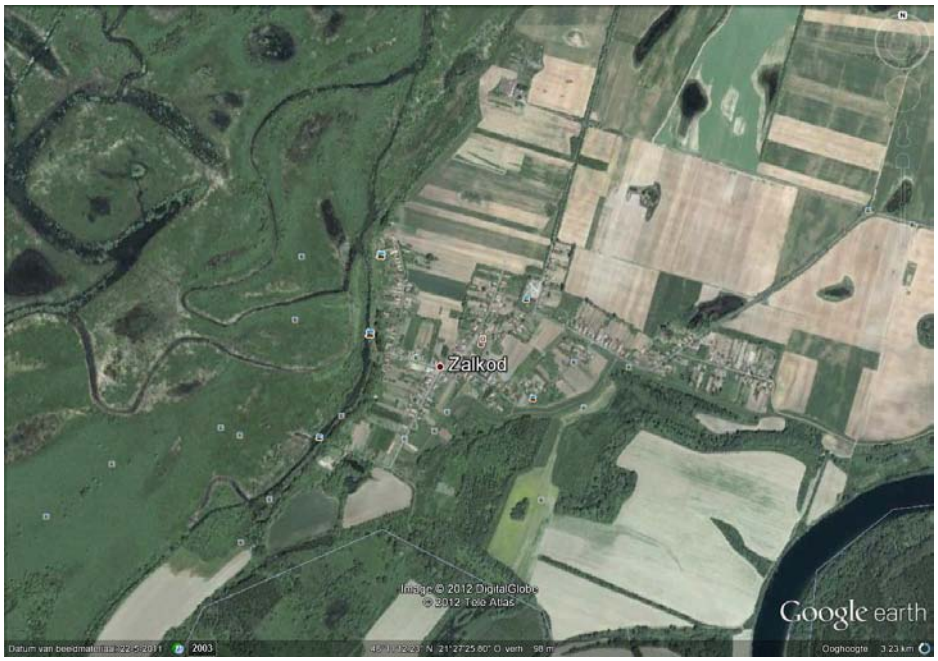

Dorpsidylle in Zalkod

Plattelandseconomieën bestaande uit; afgerasterde tuinen met veel verbouw van groenten, fruit, tabak, maïs, druiven en er zijn veel machines van allerlei makelij. Op ieder erf lopen wel kippen, eenden of ganzen voor de eieren en vleesconsumptie. Ook hier zien we de karakteristieke droogschuurtjes, op palen opgetrokken en met latten betimmerd, in gebruik als droogschuurtje voor maïskolven.

Maisdroogschuur annex varkenskot in Zalkod

Achtererfeconomie

Op meerdere locaties staan bijenwagens waarin bijen voor de honingoogst worden gehouden. Hongarije is vooral bekend om zijn leveranties van grote hoeveelheden acaciahoning.
Wij gaan van het hoger gelegen dorp naar de oever van de Tisza, die begroeid is met uitgestrekte zachthoutooibossen en velden met pijptorkruid. Aan de rand van het dorp zien wij Europese kanaries, Grauwe vliegenvangers, Groenlingen, Putters, Zanglijster, Zwartkoptuinfluiters, een Hop, meerdere Bijeneters, Zomertortels, Kneutjes, drie paar Grauwe klauwieren en enkele Raven. Bij de Tisza foerageren meerdere Aalscholvers en wij horen twee Roerdompen. Een Zwarte ooievaar cirkelt boven het zachthoutooibos en Frank vertelt dat er meerdere paren in deze omgeving broeden. Hemelsbreed ligt Zalkod maar enkele kilometers van zijn vakantiewoning. Plotseling zien wij een juveniele Steenarend laag overkomen die wordt belaagd door twee Buizerds. Het is de enige Steenarend die wij deze week in de directe omgeving van de Tisza zien.
In Zalkod is ook een klein agrarisch museum, getuige de karren in de tuin en de uitstalling visnetten aan de wand van het gebouw. Wij nemen ook de tijd om de boerenbehuizingen te bekijken; aan het hoofdgebouw is een bijhuis dat via een veranda daarmee is verbonden. Zomers verblijven de bewoners in het bijgebouw en ’s winters woont men in het goed met leem geïsoleerde hoofdgebouw. Zomers is het vee buiten en ’s winters is het vee in het achterhuis van het hoofdgebouw.
Voor de verzorging van het vee is het gezin ’s winters dus in het hoofdgebouw dicht bij de stal. Vanuit de achtererfeconomie bezien een ideale combinatie van wonen en werken. Door het dorp slingert een halfverharde weg met moddergaten. Op een bankje zitten twee vrouwen met de bekende hoofddoekjes en een vriendelijk hondje besnuffelt ons. Het is alom stilte en gemoedelijkheid.

Steenarend juveniel

Zwarte ooievaar

Van Zalkod gaan via we allerlei binnenwegen naar het Zemplén gebergte en steken de rivier de Bodrog over bij het stadje Sárospatak. Wij zien dat door bewoners allerlei noodvoorzieningen worden getroffen om het water uit de Bodrog te keren. Kelders worden leeggepompt en water wordt in de tuintjes zo mogelijk omgeleid. Op de bruggen in de omgeving van Sárazsadany richting Tolscva staan bewoners te kijken naar het wassende water. Eén van de pontveren is al gestremd en wij zien ongelooflijke hoeveelheden plastic flessen meedrijven op de wassende hoofdstroom van de Bodrog en later ook van de Tisza. We zien dat evenals de overstromingen in Polen, ook Hongarije te kampen heeft met de afvoer van de overvloedige neerslag.

Onderweg naar de Zemplén zien wij op meerdere locaties plantages met aalbessen en vlieren en ook notenboomgaarden. De bessen uit de plantages worden gebruikt voor jams en van het sap worden likeuren gedistilleerd. Hongarije is ook het land dat veel noten exporteert; het is opvallend dat er zoveel jonge boomgaarden zijn die recent zijn aangelegd. Wij noteren onderweg op meerdere locaties de volgende vogelsoorten: Bijeneters, Grauwe gorzen, Roodborsttapuiten en Wielewalen. Na een lange, maar interessante rit komen wij op de weg tussen Tolcsva en Erdöbénye. Deze weg biedt uitzicht op meerdere hellingen van het Zemplén gebergte en geeft mogelijkheden voor waarnemingen van arenden. Wij pauzeren geruime tijd, mede om de inwendige mens te versterken. Op de zuidhellingen bevinden zich extensief beheerde hooilandjes die evenals de bermen nu veel bloeiende planten herbergen. In één van de hooilandjes horen wij een Kwartelkoning roepen. Margriet constateert dat het hooilandje erg nat is en dat er veel water van de helling afstroomt. En ook de weg enkele honderden meters lager wordt overspoeld met modder en regenwater. Terwijl wij de late lunch gebruiken, zweeft een Slangenarend boven het gebergte. Het is geen goed weer voor thermiek. Er zweven een foeragerende Bruine kiekendief en vijf Buizerds in de omgeving van onze lunchplek en ook een Zwarte ooievaar vliegt van het gebergte naar het lager gelegen beekdal. Wij horen enkele Nachtegalen, zien enkele Grauwe gorzen en genieten van de Veldleeuweriken en van de Veldkrekels. In het lager gelegen beekdal foerageren meerdere Ooievaars en Wilde eenden.

Zemplén-gebergte

Margriet noteert de planten van het hellinggrasland: bergklaver (Trifolium montanum), trilgras, grote vossenstaart, vogelmelk, knolspirea, thijm, kruisdistel (Eryngium campestre), karthuizer anjer, cypreswolfsmelk, Veronica austriaca ssp teucrium, Ononis natrix, smalle weegbree, Verbascum phoenicium, roodzwenkgras, éénstijlige meidoorn, sleedoorn, duizendblad (Achillea nobilis), Ranunaculus illyricus, betonie, wilde aardbei, Geneefse zenegroen, Lepidium campestre, torenkruid (Arabis glabra), harlekijn,Stachys recta en veldkruidkers (Lepidium campestre), veldsalie, gewone gamander, vilte ganzerik, engbloem (Vince hirundinazium), gladde scheefkelk, eénjarige hardbloem, muizenoortje, echt walstro. ijzerhard (Verbena officinalis), veldbeemdgras, Dorycnium germanicum, acacia, potentilla spec, bergvlas, grote pimpernel (Pimpinella major), akkervioltje, voederwikke, wit parelzaad, glanshaver, rode pekanjer (Lychnis viscaria), witte krodde, kuifhyacinth (Muscari comosum), grauwe vogelwikke (Vicia cracca spp. incana),

Het is een interessante helling, omdat wij planten inventariseren waar ook een crossbaan voor motoren is. Het is ons niet bekend hoe vaak deze crossbaan wordt gebruikt? Terwijl wij genieten van de vele plantensoorten die door Margriet op naam worden gebracht, zien we naast de foeragerende Bruine kiekendief vrouw ook een vrouwtje Grauwe kiekendief.

Rond half vier verlaten wij de hellinggraslanden en gaan richting Eröbénye. Onderweg noteren wij vanuit de auto drie mannetjes Roodborsttapuiten en zeven locaties waar zowel mannetjes als vrouwtjes Grauwe klauwieren aanwezig zijn. Van Eröbénye gaan wij in noordwestelijke richting en vervolgens in westelijke richting door het bos naar Abaújszánto. Het is een lange rit door fraaie Haagbeukenbossen. Onderweg zien we meerdere Grauwe gorzen en Geelgorzen. Bij een uit zijn oevers getreden beek zien wij Mansoor; een fraaie bodembedekker die familie is van de cyclamen.

Keizerarend

Hier zien wij enkele Boomklevers, die naar onze begrippen hier erg schaars zijn. Halverwege stoppen wij plotseling omdat Frank twee cirkelende Keizerarenden ziet, samen met een Buizerd. Het is een fraaie waarneming, waarvan we ook hadden gehoopt om deze arendsoort te zien. Na dit enerverende moment, vervolgen wij onze route richting Abaújszánto en noteren onderweg de volgende vogelsoorten; Tjiftjaf, Zwartkop, Vink, Roodborst, Winterkoning, Witte kwikstaart, Zanglijster, Europese kanarie, Zwarte mees, Kortsnavelboomkruiper, Appelvink, Grauwe klauwier en Roodborsttapuit.
Van Abaújszánto gaan we zuidwaarts naar Tállya, een dorp met veel wijngaarden en wijnproeverijen. Frank spreekt bij één van de bekendste wijnproeverijen voor donderdagavond af, zodat wij deel kunnen nemen aan een wijnproeverij. Wij zijn hier in de bekende gebieden van de Tokaj wijnen. Het zijn witte wijnen die gebotteld zijn uit witte druiven. Deze streek is niet geschikt voor de verbouw van blauwe druiven. In dit deel van Hongarije kunnen alleen witte druiven verbouwd worden. Een interessant gegeven dat wij tot ons nemen. Onderweg zien we veel boomgaarden met appels, vlierbessen, noten, kersen en perziken. Van Tállya gaan we via Mád naar Tokaj voor de avondhap en zien daar tijdens het binnenrijden van de stad een Sperwer; één van de weinige Sperwers tijdens ons verblijf in Hongarije. Om 22.15 uur stoppen wij nog bij de voormalige rivierarm voor Timar en horen de roep van een Bosuil en ook tweekeer het geluid van rondvliegende Ransuilen. Aan de overzijde van de weg bij de voormalige rivierarm bevindt zich een grote aardappelakker die doorweekt is en in de rijsporen bevinden zich waterplassen. Wij horen hier het geluid van Groene padden; een nachtdier dat zich overdag niet laat zien. Als wij bij de vakantiewoning van Frank in Szabolcs zijn, horen wij ook een Bosuil. Frank vertelt dat in de omgeving van zijn vakantiehuis drie paar Steenuilen verblijven. Na enig determineerwerk van planten van de interessante helling in de Zemplén en ook

discussie over vogelwaarnemingen, begeven wij ons ter ruste voor het krieken van de ochtend op dinsdag 18 mei.

Dinsdag 18 mei 2010
Tiszadob en Tokaj
Na het boodschappen doen en het nuttigen van het ontbijt op het terras onder de veranda, gaan wij begeleid door een druilige motregen stroomafwaarts langs de Tisza.
Wij gaan via Tiszalök naar Tiszadob waar volgens de informatie uit Crossbills Guides interessante terreinen liggen langs de Tisza.
Tussen de dorpen Tiszadob en Tiszada zijn twee rivierarmen die niet zijn gekanaliseerd. Langs de oevers van Tisza zijn veel ondoordringbare vloedbossen en ook op de hogere droge gebiedjes hardhoutooibossen. De omgeving van Tiszadob is erg vogelrijk door de verscheidenheid aan biotopen.

Onderweg naar Tizadob zien wij de volgende vogelsoorten: Bruine kiekendieven, Zwarte kraaien, Houtduiven, Ooievaars, Huismussen, Boerenzwaluwen, Huiszwaluwen, Oeverzwaluwen, Bonte kraaien, Braamsluipers, Geelgorzen, Eksters, Turkse tortels, Ringmussen, Blauwe reigers, Bijeneters, Spreeuwen, Wilde eenden, Grauwe klauwieren en Kuifleeuweriken.
In Tiszadob stoppen wij in het dorp bij een rivierarm en zien wij in een rivierarm met vegetaties van pijptorkruid en gele moerasscherm een zwemmende man Kwak.
De rivierarm is omzoomd door oude wilgenbomen. Aanwezige vogelsoorten zijn hier: Europese kanarie, Spreeuw, Zwartkop, Houtduif, Putter, Nachtegaal. Het is een bijzondere plek tegen de rand van het dorp, waar de Kwakken verblijven op enkele tientallen meters van de doorgaande weg. De omgeving waar wij deze morgen verblijven is bijzonder interessant, omdat tussen de dorpen Tiszadob en Tiszada de Tisza twee rivierlopen heeft, zonder dat kanalisatie heeft plaatsgevonden en het natuurlijk karakter van vrij stromende rivieren nog aanwezig is.
Hier vinden we naast veel zachthoutooibos ook kleine hardhoutooibossen op de hogere drogere oevers. Zowel de vloedbossen met wilg, de overgangsbossen met es en iep en de bossen op de drogere standplaatsen met zomereiken zijn in dit deel langs de Tisza bijzonder vogelrijk. Hier broeden Zwarte ooievaar en Zeearend.

Hardhoutooibos in de omgeving van Tiszadob

Twee Kwakken in de oude rivierarm

Vervolgens gaan wij naar een oude rivierarm die ingeklemd ligt tussen de doorgaande weg en een akker met graan. Vanaf de weg is deze rivierarm weinig zichtbaar, aangezien een opgaande beplanting het moeras aan het oog onttrekt. Wij ontdekten deze oude rivierarm via de informatie uit Crossbill Guides. Terwijl wij via het pad van de doorgaande weg naar het moeras gaan, horen wij Grote karekieten roepen en Buidelmezen laten hun ijle zuigende “tsiiiuu” horen. Het moeras wort gekenmerkt door drijvende watervegetaties en verruigde rietveldjes. De Koekoek roept en hoornaars zijn luidruchtig aanwezig. Een paartje Bruine kiekendieven bezoekt een nestplaats in het riet en wij zien twee mannetjes Kwakken in dit kleine gebied. En een Purperreiger vliegt met een rietstengel in de bek naar een nestplaats in het rietveld. Langs het pad ontdekken wij zeven kleine meervallen die vermoedelijk door een hoogwater piek in het rietveld zijn beland. Wij zetten de meervallen terug in het water. Ter hoogte van het moeras is op de hoger gelegen oever een hardhoutooibos met essen en zomereiken opstanden. Daar zien wij Zwartkoppen, Appelvinken, Grauwe vliegenvangers, Groenlingen, Vinken, Twee Grauwe klauwieren, Fazanten,
Buizerds en enkele Ooievaars, Ringmussen en horen een Krekelzanger.

Meervallen op het “droge”

Daarna gaan wij naar Tiszadob en parkeren de auto’s aan het eind van een doodlopend pad en doen weer interessante waarnemingen. We maken een lange wandeling vanaf het dorp over een dijk met aan weerszijden van de dijk afwisselend uitgestrekte hardhout en zachthoutooibossen, dat uiteindelijk uitmondt in een gevarieerd parkbos met een fraai kasteel en tuin in Engelse landschapsstijl.
Op meerdere plekken zijn Europese kanaries en langs de Tisza zien wij drie Kwakken en Roodbuikvuurpadden laten hun “geunk” horen, drie Krekelzangers zijn paraat en ook weer een Sperwergrasmus die zijn combigeluid van andere struweelzangers laat horen. Wielewalen trekken met hun gekrijs de aandacht en een Witrugspecht laat zich goed zien en ook Geelgorzen zijn goed vertegenwoordigd. We zijn hier op een locatie met veel overgangssotuaties van hoog en droog naar laag en nat.

Tabel 3 – waarnemingen vogels uiterwaarden omgeving Tiscadob – 18 mei 2010

Aalscholver	enkele	Kwak	4 man
Blauwe reiger	tientallen	Wilde eend	
Boomvalk	1	Fazant	
Houtduif	enkele	Zomertortel	enkele
Koekoek	1	IJsvogel	1
Groene specht	3	Zwarte specht	2
Boerenzwaluw		Huiszwaluw	
Roodborst	3	Nachtegaal	1
Zanglijster	3	Krekelzanger	1
Grote karekiet	1	Tjiftjaf	
Zwartkop	9	Grauwe vliegenvanger	9
Staartmees	2	Glanskop	3
Pimpelmees	3	Koomees	2
Boomklever	1	Kortsnavelboomkruiper	2
Wielewaal	6	Grauwe klauwier	1
Gaai	2	Kauw	tientallen
Raaf	1	Vink	15
Europese kanarie	2	Groenling	1
Putter	2	Appelvink	1
Geelgors	3		

Vanaf de dijk lopen wij naar het kasteel door een rivierbegeleidend bos met veel zomereiken en fladderiepen in de droge delen en aan de randen bij de oude rivierarm zijn veel essenopstanden. Interessante planten die wij in dit bos langs het pad noteren zijn: donkersporig bosviooltje, lelietje der dalen, klimop en wilde wingerd. Na een bezoek aan de fraaie kasteeltuin waar veel oude bomen zijn met naambordjes, lopen wij door een gedeelte van het dorp met woningen die met leem zijn bekleed. Interessant is dat voor de constructie waar leem op gepleisterd wordt, wilgen tenen gebruikt zijn die zijn vastgezet zijn met hazelaar takken. Na de wandeling willen we met de schipbrug de Tisza oversteken, maar dat lukt niet, omdat de schipbrug uit de vaart is.
We gaan terug naar Tiszalök, maar ook hier is het pontveer inmiddels uit de vaart en moeten we een eind omrijden, omdat door het wassende water de pontveren niet meer kunnen varen.

Kasteel “Andrássy” in Tiszadob; thans cultuurpaleis

We besluiten om via Rakamaz terug te gaan naar Tokaj en daar de visvijvers aan de zuidzijde van de stad te bezoeken. De visvijvers beslaan een behoorlijke oppervlakte en er wordt commercieel vis gekweekt. Commerciële viskwekerijen zijn erg belangrijk, aangezien zoetwater vis een redelijk goedkoop product is en Hongarije vrijwel geen zeevis aanvoert. Langs de Tisza liggen ook nog visvijvers die gebruikt worden door sportvissers. Gelet op de dagelijkse aanwezigheid van sportvissers is er veel belangstelling voor vis voor consumptiedoeleinden. Vissen is in dit land geen hobby, maar voor een grote bevolkingsgroep bittere noodzaak voor de dagelijkse voedselvoorziening. De commerciële geëxploiteerde visvijvers zijn goed te bereiken en vanaf de dijk heb je een goed overzicht aan de oostelijke zijde. Volgens de informatie van de stafkaart moet het mogelijk zijn om over de dijk Tiszaladany te bereiken. Ten zuiden van de visvijvers zijn in het agrarisch gebied meerdere plassen, kleine moerassen, rietzomen langs watergangen en ruige overhoeken. Het is een vrij ontoegankelijk gebied dat alleen via de dijk en enkele modderige insteekwegen ontsloten is.
Tussen de dijk en de Tisza is een oud zachthoutooibos voornamelijk bestaand uit wilgenopstanden; hier zagen wij onder andere een Witrugspecht. Op meerdere locaties horen wij roodbuikvuurpadden en ook veldkrekels. Interessant is dat de zomerklokjes in het water staan langs een kwelslootje onderlangs de dijk. Op de dijk groeit massaal duifkruid en lokaal pijpbloem.

Tabel 4 – waarnemingen vogels visvijvers Tokaj – 18 mei 2010

Aalscholver	tientallen	Grote zilverreiger	4
Blauwe reiger	tientallen	Purperreiger	1
Ooievaar	1	Wilde eend	
Zomertaling	1 man	Tafeleend	1 pr
Bruine kiekendief	1 vr	Buizerd	2
Fazant	2	Waterhoen	1
Kleine mantelmeeuw	1 juv	Gierzwaluw	2
Groene specht	1	Witrugspecht	1
Oeverzwaluw		Boerenzwaluw	
Huiszwaluw		Witte kwikstaart	
Roodborst	1	Zwarte roodstaart	1 pr
Roodborsttapuit	1 pr	Merel	1
Zanglijster	2	Snor	2
Rietzanger	1	Bosrietzanger	2
Kleine karekiet	4	Grote karekiet	1
Sperwergrasmus	2	Zwartkop	2
Baardman	1	Staartmees	1
Pimpelmees	1	Buidelmees	1
Wielewaal	2	Grauwe klauwier	7
Ekster		Bonte kraai	
Zwarte kraai		Spreeuw	
Huismus		Ringmus	
Vink		Europese kanarie	1
Groenling		Putter	
Kneu		Grauwe gors	1
Rietgors	3		

Na het bezoek aan de visvijvers gaan wij via een buitenwijk van Tokaj naar het eerstvolgende westelijk gelegen onverharde pad. Dit pad gaat in zuidelijke richting langs een watergang en komt uit bij een splitsing waar een gemaaltje voor de afwatering van het achtergelegen landbouwgebied zorgt. Hier parkeren wij de minibus (Frank en Gert zijn al eerder terug gegaan naar Tokaj, omdat Frank een afspraak heeft in de namiddag) en blijven daar enige tijd voor observaties. In de omgeving van het gemaal zijn langs de brede sloten rietkragen en struwelen en er is een verlaten boomgaard met de restanten van een imkerij. Deze locatie kan duiden op een voormalige woonplaats. Het is een interessante locatie met veel reigerachtigen. Of dit te maken heeft met de overvloedige neerslag of deze locatie permanent een goed gebied voor reigerachtigen is, is ons niet bekend. Als we de topografische kaart analyseren, dan blijkt dat er meerdere locaties zijn die regelmatig inunderen en een moerasachtig karakter hebben. Het gebied is vrijwel ontoegankelijk en landbouwkundig wordt het extensief geëxploiteerd, omdat het lijkt dat dit gebied als inundatiegebied van de Tisza dienst doet. Al met al een gebied dat niet wordt beschreven in de Crossbill Guides, maar waar wij al zoekend via de topografische kaart terecht kwamen. Dit blijft het boeiende van niet geprogrammeerde reizen!

Woudaap: gebied ten zuiden van Tokaj

In dit voor ons onbekende gebied tussen Tokaj en Tiszaladány zagen wij Purperreigers, Grote zilverreigers en Woudaapjes. Deze kleinste reigerachtige is gebonden aan biotopen met de aanwezigheid van grote insecten. Het lijkt erop dat dit gebiedje rijk is aan grote insecten en als broedbiotoop en of foerageergebied belangrijk is voor broedende reigerachtigen. Ook hier verbleven de Woudaapjes in smalle verruigde rietkragen langs smalle watergangen.

We horen ook vijf Grote karekieten en in deze kleine oppervlakte met rietzomen en met onze Nederlandse referenties is dat bijzonder. Er moeten in deze omgeving veel grote insecten zijn voor de Grote karekieten. Onze indruk is dat in dit gebied een vrij extensief landbouwkundig beheer wordt gevoerd door natuurlijke handicaps. Deze locatie vormt samen met de visvijvers een goed excursiegebied voor een lange rondwandeling vanuit Tokaj.

Tabel 5 – waarnemingen vogels omgeving gemaaltje – 18 mei 2010

Woudaap	1	Grote zilverreiger	3
Blauwe reiger	tiental	Purperreiger	enkele
Tafeleend	2 man	Bruine kiekendief	1 pr
Fazant		Zomertortel	1
Bijeneter	enkele	Veldleeuwerik	
Merel	enkele	Bosrietzanger	4
Grote karekiet	5	Sperwergrasmus	1
Buidelmees	1	Wielewaal	1
Grauwe klauwier	1	Ekster	
Groenling			

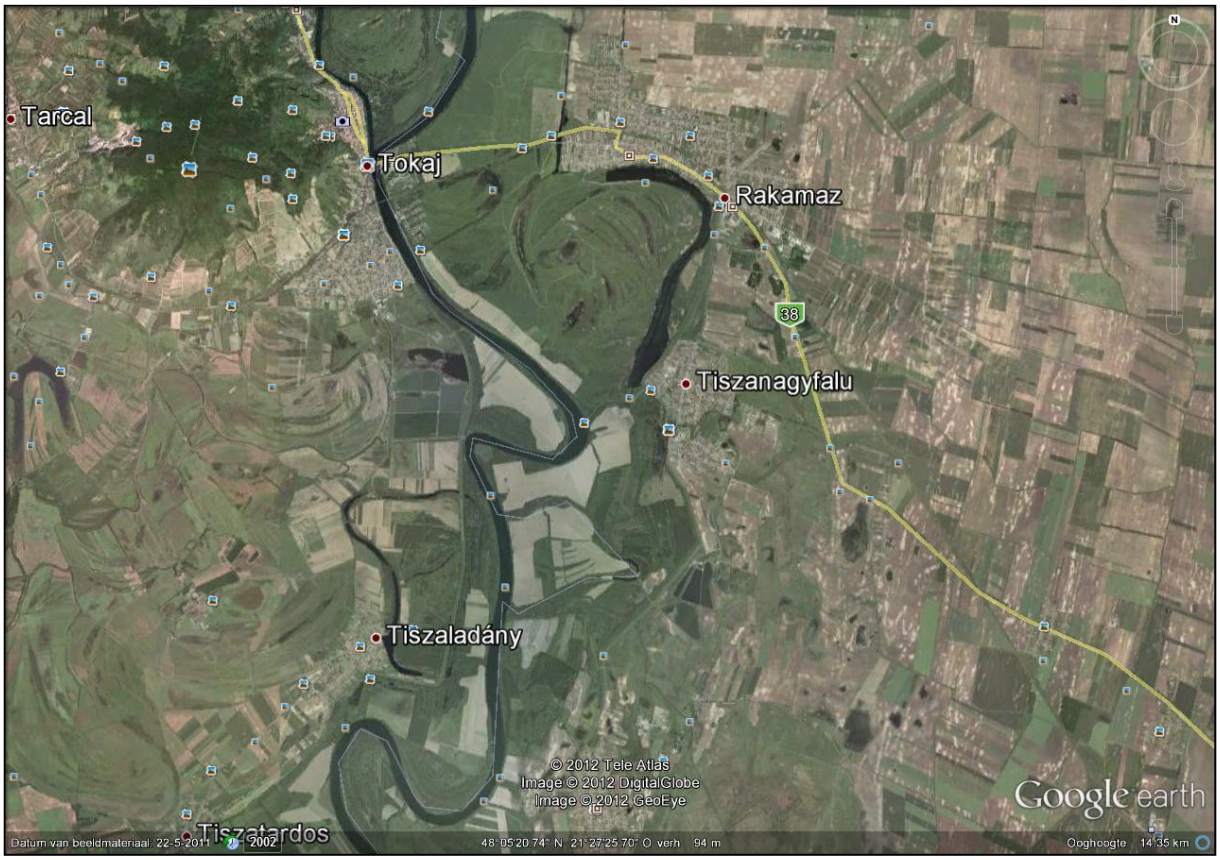

De visvijvers bij Tokaj en het natte landbouwgebied met kreken ten noorden van Tiszaladány

Te veel kieken.

Een bruine kiek zette zich zelf te kijk,

in de hoop op een foto van Jan van Dijk.

Maar Jan kon zo'n beest niet meer zien of luchten,

dus moest de kiek wel de steppe in vluchten.

Daarmee werd het nog geen Steppekiek

doch bleef het gewoon een bruine.

Qua aantal zorgde deze soort wel voor een piek

maar Jan wilde er niet meer achteraan struinen.

Woensdag 19 mei 2010
Zemplén-gebergte

Als we op woensdagmorgen 19 mei wakker worden regent het opnieuw en de neerslag zal ons tot in de namiddag vergezellen. Het is weer ochtendspits; om 07.15 uur boodschappen doen in de Profimarkt in Rakamaz. In de Profimarkt is bruin brood beschikbaar en in Timár is wel een ABC winkeltje, maar daar ligt alleen wit brood in de schappen. In de Profimarkt in Rakamaz zijn wij na enkele dagen al bekenden en de bedrijfsleidster vraagt of wij hier in dit deel van Hongarije een klus moeten klaren. Wij hebben uitgelegd dat wij inderdaad een klus moeten klaren, maar dat die bestaat uit het bezoeken van natuurterreinen en het waarnemen van vogels. Zij vond dat interessant en vervolgens prijste zij al haar verse fruit van die dag aan. Kortom, leuk intermezzo tijdens het boodschappen doen.
Naast het parkeerterrein van de Profimarkt is de gemeentelijke werf gelegen. Hier melden zich 's morgens werklozen en bijstandstrekkers voor werk, zodat een dagvergoeding wordt verkregen. Wij constateerden dat 's morgens rijen mannen en vrouwen aanwezig zijn voor "werk". Later zagen wij diverse ploegen aan het werk in de bermen, op het kerkhof of in de plantsoentjes. Zonder (verplicht) werk geen bijstand in dit land!

Frank heeft voor vandaag een gids geregeld om in de Zemplén Oeraluilen te spotten. Wij gaan via Tokaj naar Bodrogkeresztúr dat noordelijk van Tisza ligt. Onderweg zien we aan de noordzijde van Tokaj paddenschermen in de bermen. Ook hier worden net zoals in Nederland padden beschermd via schermen en overzetacties. Wij stoppen in het dorp waar houten beelden langs de Tisza staan. De beelden zijn hier geplaatst naar aanleiding van een of andere herdenking. Dit hebben wij verder niet kunnen onderzoeken.

Hier horen wij aan de dorpsrand Buidelmezen die hier aanwezig zijn in de zachthoutooibossen in de uiterwaarden. Vervolgens rijden wij stroomopwaarts naar het dorpje Szegi waar wij veel Bijeneters zien en constateren dat er veel regenwater van de hellingen afstroomt. We zien meerdere Hoppen in de omgeving van Szegi. We rijden op de hellingen waar de dorpen liggen en in rivierdal van de Tisza zien wij dat de overstromingen enorm zijn en dat de uiterwaarden overstroomd zijn.

Overal langs de oevers van de Tisza en andere rivieren zagen wij de valse indigio (Amorpha fruticosa). Een exoot uit Afrika die zich in Midden- en Zuid Europa heeft genesteld en een plaag is in de oorspronkelijke vegetatie van rivieroevers.

Valse indigo

Overstroming van de uiterwaarden van de Tisza: woensdag 19 mei 2010

In het dorpje Ohuta ontmoeten wij onze gids Zóltan Petrovicz en vervolgen wij onze tocht naar de bossen in het Zemplén-gebergte. Zóltan Petrovicz is boswachter en als zodanig ook coördinator van enkele projecten voor de bescherming van Oeraluil en Steenarend. Hij vertelt dat in deze regio 15 paar Steenarenden als standvogel aanwezig zijn. De Steenarend predeert op juveniele Bosuilen en juveniele Oeraluilen. In de Zemplén zijn in 2010 zes territoria van Steenarenden van de 15 territoria in de regio bezet.
Voor het project bescherming Oeraluil worden nestkasten opgehangen. Het zijn speciale betonkasten met een spiegel boven het open dak van de nestkast, zodat met de verrekijker de broedende Oeraluilen geobserveerd kunnen worden. Na een lange rit door de heuvels van de Zemplen komen we uiteindelijk terecht op een locatie in het bos waar we via de topografische kaart de plek niet meer kunnen achterhalen. De auto's worden geparkeerd en vervolgens lopen wij het bos in via een keienpad om Oeraluilen te spotten. Het keienpad gaat omhoog via beuken en haagbeuken opstanden. Opvallend is dat hier weinig dood hout of op stam stervende bomen in deze bossen aanwezig zijn. Blijkbaar wordt al het hout gebruikt voor zowel zaaghout als brandhout. In veel huizen op het platteland wordt brandhout gebruikt voor verwarming en koken van de middag en avondpot. Het is natuurlijk ook al bijzonder dat de Oeraluil beschermd moet worden via het ophangen van grote aantallen nestkasten, omdat geen natuurlijke nestholten anawezig zijn. Door de regen zijn weinig vogels actief en wij horen enkele Merels, Roodborsten, Zanglijsters, Tjiftjaffen en Vinken, een Boomkever en één Withalsvliegenvanger die wij nog niet eerder hebben waargenomen. Er vliegt een uil weg, maar dit blijkt een Bosuil te zijn. Uiteindelijk zien we twee Oeraluilen wegvliegen die blijkbaar geen succesvol broedseizoen hebben, want de nestkast is onbezet. Terwijl we genieten van het bos

en de spanning om de Oeraluilen waar te nemen, zien we meerdere interessante bosplanten zoals, bolletjeskers, vogelnestorchis, witte rapunzel, boszegge,

Frank Saris met Zóltan Petrovicz

zenegroen, kranssalomonszegel, gele smeerwortel, schaduwgras, lievevrouw bedstro en grootbloemmuur.

De regen is inmiddels weer opgehouden en wij gaan rond 11.40 uur naar een tweede locatie en zijn daar rond 12.15 uur. We zijn in een ander bostype; een gemengd wintereiken/beukenbos. Het is weer een locatie waar een nestkast is en waar met succes een paar Oeraluilen één jong heeft ter wereld gebracht. Na een wandeling op één van de hellingen zien we een adulte Oeraluil die op de bosbodem duikt, vermoedelijk op zoek naar een prooi. In de nestkast is een juveniel ex. die op de rand van de nestkast zit. Wij mogen geen foto 's maken van de nestkant met jong, omdat er een kans op verstoring is. Terwijl wij naar één

van de adulte Oeraluilen kijken, die zich in een Beuk heeft neergezet, lopen twee vrouwelijke herten onder deze boom. Interessante waarneming van deze twee herten in een gesloten wintereiken-beukenbos. Het bos bestaat niet alleen uit wintereik en beuk, maat er zijn ook winterlinden en haagbeuken.
Na de enerverende ervaring om Oeraluilen waar te nemen in een wintereiken-beukenbos lopen wij teug naar de parkeerplek waar de auto's staan. Terwijl wij genieten van de lunch te velde, zien wij bij de beek een Grote gele kwikstaart. Een interessante waarneming van deze vogelsoort bij een klein bosbeekje in een vrij besloten bosvegetatie. Langs de oever van de beek zijn zwarte els en spaanse aak aanwezig en in de onderbegroeiing veel hazelaars. Wij wisselen vervolgens informatie uit met Zóltan. Zóltan is coördinator van het beschermingsproject Oeraluilen en controleert 120 nestkasten, waarvan er vier van bezet zijn. Tijdens de excursies die hij verzorgt, bezoekt hij de locaties met nestkasten, zodat tevens inventarisatiegegevens verzameld worden. Hij vertelt dat er dit jaar weinig muizen zijn en dat het broedsucces van de Oeraluilen erg laag is. Het juveniele ex. dat wij in de nestkast aanwezig zagen, heeft volgens Zóltan geen bolle borstkas, wat duidt op ondervoeding.
Na onze lunch gaan wij richting Komlaska en via het dorp Tolcsva richting Erdöbény, waar wij stoppen bij het kalkgraslandje, waar wij ook op 17 mei waren en de planten van de hellingen onde leiding van Margriet geinventariseerd hebben.

In de omgeving van Tolcsva zien wij een Boomvalk, enkele Grauwe klauwieren, Roodborsttapuiten en Buizerds.Ter hoogte van het kalkgraslandje zien wij achtereenvolgens: meerdere foeragerende Bruine kiekendieven, een foeragerend eerste jaars vrouwtje Grauwe kiekendief, een Hop, meerdere Veldleeuwerikken,

Koekoek, Gele kwikstaarten, Fazanten, Wielewalen en vervolgens aan roofvogels; een Torenvalk, een Wespendief en een Slangenarend.
Na de stop om roofvogels te spotten, wat deze dag minder geslaagd is vanwege de weersomstandigheden, vervolgen wij de weg die overstroomd wordt door regenwater vanaf de heuvels. Wij lopen door orchideerijke graslanden die begraasd worden door schapen. Dit gedeelte van de Zemplén-gebergte is Natura 2000 gebied. Voor het biotoop van Siesels die het stapelvoedsel zijn van Sakervalk en Schreeuwarend moeten de graslanden kort begraasd worden. De continuering van de begrazing met schaapskudden is een probleem, omdat de subsidies voor begrazing miniem zijn en er steeds minder jonge agrariërs bereid zijn om voor eigen risico schapen te hoeden. Ook voor de instandhouding van deze harlekijngraslanden is het noodazakelijk voor het behoud van dit vegetatietype dat er begraasd wordt met kleinhoevigen.
Wij hebben de graslanden doorkruist en geen verse holen van de siesels kunnen ontdekken. Wat dat precies betekent, weten we niet. We hebben met onze gids Zóltan gediscussieerd over de levenscyclus van siesels. Volgens Zóltan neemt de populatie siesels af, omdat er steeds minder belangstelling is om schapen te hoeden. Door de afname van de schapenbedrijven,verdicht het landschap door struweel en bosvorming en neemt het geschikte biotoop voor siesels af. Evenals in meerdere Oost-Europese heuvel- en berglandschappen vormt de afnemende begrazing een bedreiging voor de openheid van het landschap.
Het grasland dat wij doorkruisen is een harkelijn grasland; een vegetatietype dat zijn naam dankt aan de prioritaire soort harkelijn (orchidee). Kenmerkende soorten voor dit vegetatietype zijn: knolspirea, rode pekanjer, wilde aardbei, grote ratelaar, grote vossenstaart, roodzwenk, veldbeemd, thijm, harlekijn, torenkruid, muizenoortje, karthuizeranjer, eenstijlige meidoorn en sleedoorn.

Harlekijn

Na ons bezoek aan dit karakteristieke hellinglandschap met harlekijn vegetaties gaan wij in zuidelijke richting naar Bodrogszeni en stoppen bij wij een helling met druivengaarden.

Het betreft een gaardencomplex met twee soorten witte druiven, naar ons later wordt verteld tijdens de wijnproeverij in Bodrogszeni. Wij verblijven een tijdje op de helling om roofvogels te spotten. Wij zien vervolgens: Merels, Wielewalen, vier Buizerds, één Wespendief, Grauwe gorzen, Ringmussen, twee paar Roodborsttapuiten, twee Kneutjes, meerdere Geelgorzen, een Zwartkop, Fazanten, Zomertortels, Houtduiven, zes Hoppen, één Grauwe vliegenvanger, één vrouwtje Grauwe klauwier, een Zwarte ooievaar, Europese kanaries, een Raaf, een Zwarte wouw en een Schreeuwarend met een tak in de bek.
Na deze stop gaan we naar een steengroeve die niet meer in gebruik is langs de doorgaande weg Bodrogszegi naar Tokaj, waar we op zoek gaan naar Oehoe's.
Er zijn meerdere steengroeves waar Oehoe 's aanwezig zijn. Volgens onze gids Zóltan zijn er in deze regio 23 paar Oehoe's, waarvan in 2010 15 vrouwtjes succesvol gebroed hebben. Via een speciaal soortenproject worden de Oehoe's in deze regio geïnventariseerd en kunnen er desgewenst maatregelen getroffen worden voor bescherming van de Oehoe. Aangezien Oehoe 's in deze regio een voorkeur hebben voor het broeden in groeves vanwege natuurlijke nestgelegenheid, is bescherming vaak noodzakelijk, omdat ontgronders specie betrekken wanneer er vraag is.

De vraag voor specie kan ook in het vroege broedseizoen zijn, wanneer de broedparen de nestplaats uitzoeken en willen broeden. In de groeve die wij bezoeken is één paar Oehoe's die drie juvenielen hebben

Oehoe juveniel

grootgebracht. Vanaf de doorgaande weg gaan wij naar de heuvel die uitzicht biedt over de groeve. Een aantal van ons gaat vanaf de heuvel met Zóltan mee op zoek naar de Oehoe 's in de groeve. Op veel plekken langs het pad horen wij veldkrekels. Na enige tijd zoeken en speuren met de telescopen, ontdekken wij een juveniele Oehoe die vanwege zijn schutkleur in de spleten van de groeve goed gecamoufleerd is. Interessant is ook de waarneming van een paartje Tapuiten in een karakteristiek biotoop.

Het bezoek aan de groeve is boeiend, temeer daar wij informatie van Zóltan krijgen die wij zonder gids niet hadden gekregen. De inschakeling van een gids voor het bezoek aan gebieden met specifieke vogelsoorten bewijst hier zijn dienst.

Tabel 6 – waarnemingen vogels Steengroeve Brodrogszegi – 19 mei 2010

Slangenarend	2	Sperwer	1 man
Buizerd	3	Fazant	
Zomertortel		Oehoe	1 juv
Bijeneter		Kuifleeuwerik	
Boomleeuwerik		Boerenzwaluw	
Huiszwaluw		Nachtegaal	
Roodborsttapuit	2 pr	Merel	
Tapuit	1 pr	Zanglijster	
Grasmus		Zwartkop	
Spreeuw		Huismus	
Ringmus		Vink	
Groenling		Kneu	
Appelvink			

Toelichting Zemplén-gebergte

Van de totale oppervlakte (25.000 hectare) van het natuurbeschermingsgebied heeft 2400 hectare een bijzonder beschermde status.
Szabolcs en Tokaj zijn een prima uitvalsbasis voor een bezoek aan de Zemplén heuvels. Tokaj ligt aan de zuidzijde van de heuvels. De zuidoostzijde van de Zemplén wordt begrensd door de rivier de Bodrog en zijn overstromingsvlakten. Deze streek is het Bodrogköz laagland tussen de rivieren Bodrog en de Tisza. In dit natte laagland heb je een schitterend uitzicht op de bergen van de Zemplén en de grote heuvel bij Tokaj. In het noorden en noordoosten worden de heuvels doorbroken door de grens met Slowakije.
De Zemplén is een vulkanisch gebergte met brede open valleien waar roofvogels jagen. Voor waarnemingen van arenden is het het beste gebied van Hongarije.

Na het bezoek aan de groeve nemen wij afscheid van Zóltan Petrovicz en gaan wij naar het dorpje Tállya.voor de wijnproeverij. Wij worden ontvangen in een wijnhuis dat vergeleken met de overige huizen in het dorp, een riant onderkomen is.

De dochter van de wijnboer legt ons op het terras uit wat de bedoeling is en vraagt of wij eerst goulash-soep willen nuttigen, dan wel of wij eerst de grot in willen die als wijnkelder in gebruik is. Wij kiezen voor het laatste en dalen de trap af naar de 8 meter diepe wijnkelder. In deze 500 honderd jaar oude wijnkelder is een constante temperatuur van 12 ‘a 13 graden. Op de grond liggen langs de wand van de kelder wijnvaten. Wij krijgen een verhandeling over de Furmintdruif en de Muskadetdruif en allerlei mengingen die van toepassing zijn om tot goede wijnen te komen. Wij worden geacht 11 wijnen te proeven en na afloop een likeur (de koninginnen drank) te proeven. De Furmintdruif is een echt Hongaars druivenras, waarvan de bekende Tokaj witte wijnen worden gemaakt. De naam van de wijn is overigens Tokaj. Wij kregen bij iedere soort een verhandeling over het gebruik druiven voor de wijnbereiding en informatie over schimmelprocessen op de wand van de kelder en de beïnvloeding van de schimmels op het rijpingsproces van de wijnen. Na de proeverij in de kelder gaan we naar het restaurant waar we worden vergast op een sterke likeur (Palinka van de Aszú – 47 %) en een echte Hongaarse goulash maaltijdsoep. In het restaurant hangen interessante foto’s van de omgeving die ons informatie geven over de ontwikkeling van de omgeving en dit wijnhuis.

Tabel 7 – overzicht Tokaj wijnen - proeverij – 19 mei 2010

Furmint 2008	+/- persoonlijke beoordeling
Lindenblad 2007	+
Alt Furmint 2006	-
Trocken Szamorodni 2006	+
Suzac Szamorodni 2006	--
Suzac Muscartelli – 2007 - dessertwijn	+
Drei Puttige Aszú 2002	-
Vier Puttige Aszú 2000	--
Fünf Puttige Aszú 1999 - lichte dessert wijn	-
Zechs Puttige Aszú 1993 – sterke dessert wijn	-
Muscatelli Fünf Puttig 2000 – minder afdronk	+/-

Na de maaltijd gaan we nog even langs de groeve om Oehoes te spotten. Wij zijn daar rond 21.15 tijdens het invallen van duisternis; horen geen Oehoes maar wel Zanglijsters, Roodborsttapuiten, Nachtegalen en Rugstreeppadden.
Na thuiskomst in Szabolcs besluiten we in verband met het onderlopen van de uiterwaarden van de Tisza de volgende dag naar het Bükk-gebergte te gaan.

Tokay adventure.

Het proeven van het edel druivennat

gebeurde acht meter onder de grond,

waar in de kelders ieder vat

in z'n eigen paddenstoelenwereld stond

Van makkelijk drinkbaar

tot Koninginnewijn,

boven maakte men al het eten klaar,

beneden werd het een gezellig samenzijn.

Eénmaal uitgeproefd en aan de tafel,

hield bijna niemand meer z'n snavel.

En na een heftig aperitief,

ontstond voor dit rijm het initiatief.

We werden daar met goulashbonensoep verwend.

En al was de kleur wat onbestemd,

ons trof vooral de heerlijke geur,

hoewel Margriet viel voor de kleur.

"Bohnengoulash nach Tokayer art".

Of: "Soup the Tokay way".

Zo te horen zeer vermaard,

wij vulden er onze magen mee.

Opgediend in een rieten mand,

wie heeft dat ooit bedacht.

En vol tot aan de rand

en heter dan verwacht.

Toch kwam deze maaltijd goed van pas,

waarbij iedereen vooral zeer vrolijk was.

De avonddis in Tállya

Donderdag 20 mei 2010
Nationaal Park Bükk

Wanneer we vroeger opstaan als de dagen ervoor zodat we onderweg boodschappen kunnen doen schijnt de zon en het is droog. Gerrit- Jan en Gert hebben voor ons vertrek nog in wandeling in de omgeving gemaakt. Gerrit-jan heeft drie Kraanvogels gezien en een Kwartelkoning gehoord en Gert meldt dat hij in het dorp een Gekraagde roodstaart heeft gezien. Vandaag gaan we richting Bükk gebergte. In verband met de afstand gaan we rechtstreeks via Miskolc. We besluiten om niet in Szabolcs te ontbijten, maar tijdens de koffiepauze een broodje te eten. Onderweg zien we veel roofvogels; met name veel Bruine kiekendieven foeragerend boven de graanvelden. Maar ook Ooievaars, Grote zilverreigers en Grauwe klauwieren. We hebben een uur oponthoud, aangezien we om moeten rijden, aangezien bij Miskolc de weg door wateroverlast verzakt is. Op meerdere locaties zien we dat de overvloedige regenval problemen geeft. Als we rond 10.15 uur stoppen ter hoogte van een spoorlijntje, zien we dat ook hier grote delen van de

bermen zijn weggespoeld door de hoge waterstand van de beek die hier langs de weg stroomt. Ook zijn hier bomen omgevallen door het wassende water. Op de picknickplek zien we Grote gele kwikstaarten bij de beek, enkele Fluiters in het bos en enkele
cirkelende Buizerds. Rond het middaguur zijn we bij Bánska Stiavnica op het hoogste punt van het Bükk gebergte, 956 m. Wij genieten van de uitgestrekte boscomplexen en vergezichten en de hellingvegetaties met bloeidende wilde judaspenning (Lunaria rediviva).

Het hoogste punt van het Bükk gebergte

Kruidlaag met judaspenning

Inmiddels is de zon achter een grauwe hemel verdwenen en miezert het af en toe. Geen omstandigheden om roofvogels te spotten. Vanwege de weersgesteldheid besluiten we om vanaf het parkeerterrein een wandeling te maken over één van de skipistes. Botanisch zijn deze skipistes bijzonder interessant.
Door de weersomstandigheden die niet ideaal waren voor het waarnemen van vogels, hebben we onder leiding van Margriet Maan planten gedetermineerd (voor zover mogelijk). We wandelen eerst over de skipiste en daarna door het bos naar de hoogste top van 956 meter waar we een uitzichttoren beklimmen. Vanaf deze hoge uitzichttoren die boven de boomtoppen uitreikt heb je een prachtig uitzicht over een groot gedeelte van het Bükk gebergte. Er zijn veel loofhoutopstanden, maar ook fijnsparopstanden die als puur productiebos worden beheerd. Naast de fijnsparopstanden, zijn er ook veel beukenopstanden en hoger op de hellingen gemengde opstanden van Beuk, Haagbeuk en Winterlinde. De bossen in deze regio zijn niet oud en de leeftijd schatten wij tussen de 50 en 60 jaar. Er zijn na de tweede wereldoorlog veel productiebossen aangeplant, maar ook zijn veel hellinggraslanden dichtgegroeid, omdat geen herders meer te vinden zijn, die tegen een schamel loon schapen willen hoeden. Deze afname van gehoede kuddes, is niet van de laatste jaren, maar verbossing van hellinggraslanden treedt hier al vele decennia op. Het behoud van open hellinggraslanden vindt nu in feite plaats door het gebruik van deze voor intensieve landbouw ongeschikte graslanden, als skipiste. De loofhoutopstanden worden ook overwegend voor productiedoeleinden geëxploiteerd. Er is weinig dood hout in deze bossen aanwezig, omdat hout een kostbaar product is. Kostbaar in de betekenis van gebruik van duur zaaghout tot goedkoop brandhout. In de kleine dorpjes wordt nog veel hout voor verwarming en in de keuken gestookt.

Tabel 7 – waarnemingen vogels Bükk-gebergte en omgeving – 20 mei 2010

Kleine zilverreiger		Grote zilverreiger	
Ooievaar		Wespendief	2
Bruine kiekendief		Sperwer	1
Buizerd		Schreeuwarend	1
Torenvalk		Fazant	
Kievit		Zomertortel	
Gierzwaluw		Grote bonte specht	
Boerenzwaluw		Huiszwaluw	
Nachtegaal		Merel	
Zanglijster		Grote lijster	
Grasmus		Tjiftjaf	
Fluiter	4	Fitis	
Goudhaan		Glanskop	
Pimpelmees		Koolmees	
Wielewaal		Grauwe klauwier	
Gaai		Roek	
Raaf		Spreeuw	
Vink		Putter	
Kneu		Geelgors	

Tabel 8 – gedetermineerde planten omgeving skipiste Bánska Stiavnica – 20 mei 2010

schaduwkruiskruid	herststijlloos	kruisbladwalstro	vrouwenmantel ?
rolklaver	mannetjesereprijs	veldsalie	harlekijn
zenegroen	knikkend nagelkruid	echt walstro	

Tabel 9 – gedetermineerde planten hellingbos – Bánska Stiavnica – 20 mei 2010

lievevrouwebedstro	christoffelkruid	aaronskelk	bolletjeskers
salomonszegel	bosandoorn	bosanemoon	bosklaverzuring
grootbloemmuur	wilde framboos	schaduwgras	penningkruid
kruisbladgentiaan	bingelkruid	stinkende gouwe	blauwe holwortel
donkere ooievaarsbek	witte rapunzel	bieslook	sneeuwklokje
kruisbes	eenbes	heelkruid	blauw longkruid
bosvergeetmijnietje	bosgierst	vogelnestorchis	speenkruid
klein springzaad			

Bükk-gebergte

Het Bükkgebergte is een uitgestrekt karstlandschap, dat vrijwel geheel bestaat uit kalksteen en in dit poreuze materiaal zijn veel barstverschijnselen die geleid hebben tot veel interessante objecten, zoals vele honderden grotten (800 in totaal), fraaie hellingvegetaties en ook wijngaarden die de productie leveren van de bekende Tokajer wijnen. Ook de aanwezigheid van veel soorten roofvogels, waaronder de Keizerarend, maakt dit gebied voor vogelaars aantrekkelijk. In dit deel van Hongarije heeft een aantal ambachten de tand des tijds overleefd; het branden van houtskool en het branden van kalk uit gesteenten wordt hier nog ambachtelijke wijze uitgevoerd. Wij hebben ook een kleine kalkbranderij gezien die nog in bedrijf is. De milieuwetgeving die in Nederland van kracht is, kent men niet in Hongarije, anders hadden wij geen kalkbranderij in deze hoedanigheid aangetroffen.

Romeins keienpad in Repashuto

Na ons bezoek aan het hoogste boscomplex van het Bükk-gebergte bezoeken we nog een aantal interessante plekken. We maken in het dorpje Repashuto een wandeling over een historisch keienpad dat door de Romeinen is aangelegd. Het is een boeiende omgeving, omdat dit pad een bewogen geschiedenis herbergt en er in het verleden vele karren, getrokken door paarden goederen en hout vervoerd hebben. Langs het keienpad stroomt een beek, waar wij Grote gele kwikstaarten zien en in de bermen op look zonder look zien wij oranjetipjes. In de droge berm zien we harlekijn, parelgras, steenbreek en kruisbladwalstro. Van dit dorpje gaan we naar nieuw uitzichtpunt, waar enkele kalkbranderijen geëxploiteerd worden. We zien hier geen roofvogels, maar een aantal bosvogelsoorten; Zwartkop, Raaf, Merel en Vink en ook de erfvogelsoorten Boerenzwaluw en Huiszwaluw.
Als we weer afdalen, stoppen we langs de doorgaande weg, omdat we roofvogels zien. Het is inmiddels warmer geworden en er is blijkbaar enige thermiek; een waterig zonnetje breekt door. We zien achtereenvolgens rond 16.30 uur twee baltsende Wespendieven, een Buizerd, een Schreeuwarend, een vrouwtje Sperwer, ook nog enkele Fazanten en Spreeuwen in de graslandjes en in de bermen horen wij weer veldkrekels.
Buiten het Bükk gebergte zien wij nog een paard en wagen met een langboom. Aan één zijde van het paard is een langboom als trekboom bevestigd aan de wagen. Het is de eenvoud ten top die weinig kost. Deze constructie is kenmerkend voor aangedreven paardentracties in Hongarije, maar is ook een verdwijnend beeld door een toenemende mechanisatie en het gebruik van moderne landbouwvoertuigen.
Als wij terug zijn in Szabolcs blijkt dat door snelle stijging en de kracht van het water van de Tisza een gedeelte van het pad waar wij zondagavond een wandeling maakten, is weggeslagen. Frank heeft contact gehad met Tibor en er zijn tot aan de grens van de Oekraïne circa 20.000 oeverzwaluwnesten onder water verdwenen. Wij zien ook grote aantallen Oeverzwaluwen boven het water scheren en op de elektriciteitsdraden zitten. Wanneer het water snel zakt, zullen volgens Tibor de Oeverzwauwen een tweede legsel produceren.

Vrijdag 21 mei 2010
Hortobágy
We staan weer op tijd op voor de boodschappen en ontbijten om 7.30 uur onder de veranda. We hebben besloten om vrijdagnacht niet meer in Szabolcs te overnachten, maar in de omgeving van Hortobagy, omdat de afstand om terug te gaan te ver is en wij zaterdag 22 mei weer huiswaarts keren. Wij gaan na het ontbijt en het inpakken van onze spullen naar de Tisza voor een laatste hoogwater belevenis.
Gerrit-jan heeft nog een wandeling gemaakt en meldt dat de imkers al om zeven uur aan het zwermen scheppen waren. De bijen hebben gewacht met zwermen tot het weer opklaarde. De imkerende buurman doet niet aan zwermbeheersing, maar laat de natuur zijn gang gaan, Het is een methode die toegepast kan worden, wanneer niet veel tijd in het houden van honingbijen gestoken kan worden. Onderweg naar de Hortobágy zien we meerdere gehoede schaapskudden, uiteenlopend van > 50 stuks tot enkele honderden. Ook weer veel Ooievaars, foeragerende Witwangsterns op ondergelopen weilanden en akkers, Grote zilverreigers, Boerenzwaluwen, Huiszwaluwen, Roeken, Eksters, Zwarte kraaien, Putters, Turkse tortels en veel Bruine kiekendieven, Koekoeken en een Klapekster.

De route gaat via de dorpen Hajokáböszmém en Balmazújvaros. Rond 10.20 uur bereiken we de Hortobágy en gaan naar de roekenkolonie Szalka-halom. Dit is een bekende locatie voor vogelaars, omdat hier in de roekenkolonie een kleine kolonie Roodpootvalken aanwezig is. Dit gebied ligt aan de noordzijde van de hoofdbaan 33 richting Debrecen. Bij het parkeerterrein is een boswachterswoning; bij de schuur is een opslag van vangkooien? Welke bestrijding van ongedierte" vindt hier plaats?
Szalka-halom

De kolonie Roeken telt enkele honderden broedparen. Daarentegen lijkt de kolonie Roodpootvalken van geringe omvang en wij tellen een tiental broedparen (minimaal 8 mannetjes). Gert en Frank gaan richting Hortobágy op zoek naar een geschikte overnachting van vrijdag op zaterdag. Wij blijven in de omgeving van de roekenkolonie en maken een wandeling rond de kolonie. Deze wandeling geeft ons informatie over het begrazingssysteem in de Hortobágy. Informatie die niet in brochures is opgenomen en ook niet op informatiepanelen is vermeld.
Maar door een wandeling te maken langs en door het agrarisch bedrijf, dat op de kaart is opgenomen als representatief agrarisch bedrijf krijgt men een "grote" indruk.

Informatiepaneel bij Szalka-halom: bescherming Roodpootvalken

Szálkahalom demonstration area
1 : 30 000
Kadarcs-Karácsonyfoki-főcsatorna
Kónya
Kónyai-halastavak
Kónya
Daru-csordakút
Fecske-rét
Nyári-járási-kút
Nature trail
Szeltyénes-mlr.
Szálkahalom
Pusztaprogram
15
79
Görbe-hodály
DEBRECEN

Het uitzichtplatform bij Szalka-halom

Achter de roekenkolonie is een rundveehouderij met een open potstalsysteem. De koeien worden 's winters in de overdekte potstallen gehouden en buiten gevoerd met hooi en gedorste maïssilage. De koeien worden gedreven met kleine hondjes

Vrouwtje Roodpootvalk in de kolonie bij Szalka-halom

We zien meerdere hondjes die aan de ketting liggen bij kleine schuilhokjes buiten het erf, langs het pad bij de roekenkolonie. Het erf van dit rundveebedrijf is naar Nederlandse begrippen rommelig, maar voor vogels wel aantrekkelijk, Er zijn vele tientallen Spreeuwen en Huismussen die zich tegoed doen aan de restanten in de voederbakken. Bij de kuilvoerhopen zien we enkele Tapuiten, die hier blijkbaar broeden. Op de mestvaalt liggen meerdere restanten van kadavers van gestorven koeien. In Hongarije klaarblijkelijk geen problemen met AID en ministeries?
In de Roekenkolonie bevindt zich ook nog een vogelkijkpunt dat sterk verwaarloosd is. We zien meerdere Roodpootvalken die gebruik maken van de nestkasten die hier zijn opgehangen in de roekenkolonie. We hebben de nestkasten niet geteld, maar zagen een kast met nr. 160. We constateerden dat er vele tientallen nestkasten zijn. Het is overal erg nat door de overvloedige regenval en wij horen op meerdere natte plekken groene kikkers en roodbuikvuurpadden. Achter het bedrijf (noordzijde) zien we op enige afstand grote groepen Witwangstern en Zwarte stern die op insecten jagen in de ondergelopen steppe. Langs het karrenspoor dat aan de noordzijde van de roekkolonie loopt zien we blauwtjes, vuurvlindertjes en gamma-uilen.
We zien vermoedelijk de bedrijfsleider van dit agrarisch bedrijf, omdat hij in het streekkostuum op het erf rondloopt. Het klopt volgens de folders; de opzichters zijn gehuld in een historisch kostuum. Op het bedrijf zijn meerdere kuddes aanwezig, uiteenlopend van bruinrode koeien tot de karakteristieke muisgrijze longhornkoeien. Het zijn allebei vleesrassen die als zoogkoe worden gehouden.

De koeien lopen in de omgeving van de boerderij en wij zien dat herders rond de middag naar de waterputten gaan, om de koeien te laten drinken. Het is een indrukwekkend gezicht; een herder met een langzaam sjokkende kudde koeien met kalveren in een voor ons eindeloos steppelandschap. Interessant is op welke wijze de exploitatie van veebedrijven hier plaats vindt?

Tabel 10 – waarnemingen vogels Szalka-halom en omgeving – 21 mei 2010

Grote zilverreiger		Blauwe reiger	
Ooievaar		Grauwe gans	
Lepelaar	2	Knobbelzwaan	
Wespendief	1	Zwarte wouw	1
Bruine kiekendief		Buizerd	
Torenvalk	2 pr	Roodpootvalk	10 pr
Kievit		Grutto	enkele
Witwangstern	tientallen	Zwarte stern	tientallen
Turkse tortel		Koekoek	
Grote bonte specht		Boerenzwaluw	
Huiszwaluw		Gele kwikstaart	
Witte kwikstaart		Tapuit	2 pr
Klapekster	1	Ekster	
Roek		Zwarte kraai	
Spreeuw		Putter	
Grauwe gors			

Na het bezoek aan de roeken-en roodpootvalkenkolonie, gaan we westwaarts en slaan we linksaf bij inrit Szatmauritelek, voorbij een bedrijf met honderden waterbuffels. We stoppen al snel, aangezien we 14 Regenwulpen op zien vliegen, die hier pleisterden. Bij een afgelegen woning met enkele fruitbomen, zien we een Kleine klapekster. Op het erf zijn Koolmees, Huismus, en Turkse tortel aanwezig. De Kleine klapekster pendelt van de fruitbomen naar een kippenschuurtje en is blijkbaar op jacht naar insecten. Vanaf deze plek vervolgen we de weg in zuidelijke richting naar de karpervijvers, genaamd Kun György-tö. In deze omgeving zijn meerdere visvijvers die beroepsmatig geëxploiteerd worden, getuige de voedersilo's die aan de rand van de vijvers staan.

De vissen worden hier gevoerd met visbrok, Ook ligt op diverse plekken vaste stromest dat wordt gebruikt om het water te verrijken met fosfaat ten behoeve van de exploitatie van vis. De visteelt in deze regio is commercieel, maar de vijvers doen natuurlijk aan met brede rietkragen en er zijn veel vogels. Op enkele plekken langs de weg zien we doodgereden ringslangen. Gert maakt een wandeling over de landbouwweggetjes aan de oostzijde van de visvijvers en hoort daar enkele Kwartels roepen en ziet een Sperwergrasmus.

Tabel 11 – waarnemingen vogels – Hortobacy Kun György-tö – 21 mei 2010

Dodaars	enkele	Fuut	
Aalscholver	tientallen	Dwergaalscholver	enkele
Grote zilverreiger		Blauwe reiger	
Grauwe gans		Wilde eend	
Zomertaling		Tafeleend	tientallen
Witoogeend		Zeearend	2 juv
Bruine kiekendief		Buizerd	
Torenvalk		Kwartel	2
Waterhoen	2	Kievit	
Houtduif		Zomertortel	
Hop	1	Oeverzwaluw	
Boerenzwaluw		Huiszwaluw	
Gele kwikstaart		Witte kwikstaart	
Nachtegaal		Roodborsttapuit	
Rietzanger	2	Bosrietzanger	2
Kleine karekiet	9	Grote karekiet	9
Sperwergrasmus	1	Zwartkop	
Baardman	2	Koolmees	
Wielewaal		Grauwe klauwier	2
Kleine klapekster	1	Roek	
Zwarte kraai		Huismus	
Putter		Kneu	
Grauwe gors		Rietgors	

Het gehucht Arkus met intensieve veehouderijen

Na de wandeling en lunch bij deze visvijvers gaan we naar de visvijvers in de omgeving van Arkus-Diznó-föld. Bij Arkus, een gehucht dat voornamelijk bestaat uit enkele grootschalige eendenhouderijen en schapenhouderijen loopt de weg dood en de visvijvers zijn maar via één weggetje bereikbaar. De agrarische bedrijven zijn in feite intensieve veehouderijen zonder enige voorwaarden zoals wij die in Nederland kennen. Verwaarloosde schuren, mestopslag op de grond zonder bescherming, open schuren, kleine verwaarloosde arbeidershuisjes waar bejaarden wonen; dit is Arkus. Wij rijden de doodlopende weg af en parkeren de auto's bij de slagboom en verkennen enkel paden te voet. Er gaan nog enkele vissers of jagers met een geel Trabantje naar de visvijvers; de trabies zijn er dus nog. Deze visvijvers zijn omzoomd door brede rietvelden en er zijn ook ontoegankelijke elzenbossen. Ook bij deze visvijvers zijn silo's voor de voedering van karpers aanwezig en opslag van vaste stalmest voor fosfaatverrijking van het water ten behoeve van de visexploitatie.In het moeras horen wij groene kikkers en ook midden op de dag roepen roodbuikvuurpadden. Er zijn in de gebieden waar we vanmiddag vertoeven opvallend veel Bruine kiekendieven. We zien drie juveniele Zeearenden. Wellicht zijn twee ex. dezelfde juvenielen die wij bij de visvijvers van Szalka-halom zagen. De aantallen vogels die wij hier hebben genoteerd, zijn maar een fractie van de werkelijke aantallen, aangezien wij maar een klein gedeelte van dit visvijvercomplex bezocht hebben. Later bleek dat deze visvijves niet toegankelijk zijn voor publiek!

Tabel 12 – waarnemingen vogels – Hortobácy – Arkus Diznó-föld

Fuut		Kwak	1
Ralreiger	1	Blauwe reiger	
Ooievaar	2	Grauwe gans	1 pr
Krakeend		Tafeleend	
Witoogeend		Zeearend	3 juv
Bruine kiekendief	tiental	Buizerd	
Waterhoen	1	Meerkoet	
Pontische meeuw	1 juv	Koekoek	2
Hop	1	Veldleeuweri k	
Boerenzwaluw		Huiszwaluw	
Gele kwikstaart		Witte kwikstaart	
Tapuit	1	Zanglijster	
Snor	4	Rietzanger	4
Bosrietzanger		Grote karekiet	3
Grasmus		Zwartkop	
Baardman	2	Grauwe klauwier	1
Ekster		Bonte kraai	
Huismus		Putter	
Rietgors			

Na het bezoek aan deze visvijvers vervolgen wij onze weg naar Tiszafured, waar Frank en Gert een onderkomen voor de nacht hebben geregeld. Wij stoppen in de omgeving van Pongra waar Witwangsterns, Witvleugelsterns en Zwarte sterns foerageren boven geïnundeerde weilanden. Ook horen we hier Roodbuikvuurpadden. Ook zijn hier foeragerende Ooievaars en Grote zilverreigers en groepen Kieviten. Langs de weg zien we op meerdere locatie Grauwe gorzen op de elektriciteitsdraden. Bij de Visvijvers ET06 willen we naar waterwild kijken, maar dat lukt niet, omdat we voor het betreden van deze visvijvers viskaarten aan moeten schaffen.

Witvleugelstern

In één van de hoogspanningsmasten ontdekken we een nestkast voor Sakervalken. In deze regio zijn in het kader van een beschermingsproject meerdere nestkasten opgehangen. We zien geen Sakervalken, maar wel een Wespendief. We willen in Tiszacsege met het pontveer de Tisza oversteken, maar dat lukt niet, omdat ook hier het pontveer is gestremd. Dit betekent dat we terug moeten naar Tiszafüred om via een brug de Tisza en het Tiszameer over te steken. Even na zessen zijn we in Aroktö en gaan vandaar in noordelijke richting. Onderweg zien we zigeuners die met een speciale bak bloemen van de kamille verzamelen. Voor welke doeleinden de bloemen worden verzameld, weten we niet – Kamille thee? Voordat we bij een perzikboomgaard afslaan naar een locatie waar Scharrelaars verwacht worden, zien

we nog enkele Grauwe klauwieren, Roodborsttapuiten en één Kleine klapekster. Wij gaan met de auto's een landbouwweg in, maar stoppen al na 100 meter, aangezien de weg te modderig is om door te rijden. Vervolgens lopen wij honderden meters langs een houtsingel die voor 100 % uit Acacia bestaat.
Aan het eind van de houtsingel ligt een schapenhouderij, bestaande uit een wit woonhuis en meerdere witte schapenstallen. Het is een fraai geheel in Hongaarse stijl; boer en boerin zijn op het erf en voeren de schapen met gemaaid gras van het erf. Wij maken de boer duidelijk dat wij Scharrelaars willen bekijken.

Dit lukt zowaar en de boer en de boerin en wij begrijpen, hoewel in Hongaarse beantwoording, dat wij toestemming krijgen om langs het erf te lopen. Wij zien ook twee Scharrelaars die van de Acacia 's naar de stallen vliegen en daar blijven rondhangen.

De weg langs het schapenbedrijf loopt door naar een Acaciabos waar weer veel nestkasten zijn opgehangen voor Roodpoot-valken. Wij schatten dat er circa 20 paar Roodpoot-valken zijn. Achter het Acaciabos is het drassig en ook hier foerageren weer Witvleugel-sterns; ook horen we hier Roodbuikvuurpadden.
Wij blijven niet langer bij de boerderij en het acaciabos, aangezien de lucht dichttrekt en het ernaar uitziet dat er flinke donderbuien naderen. We gaan terug over het modderpad naar de auto's en zijn op tijd terug voordat de bui losbarst. Vervolgens gaan we naar Tiszafüred voor de avondhap in één van de plaatselijke etablissementen en gaan daarna naar appartementen hotel genaamd Nadas Panzió. Dit is overigens een goed adres voor overnachting en om vanuit deze locatie de Hortobágy te verkennen.

Zaterdag 22 mei 2010
Hortobágy en terugreis
Om zes uur staan we op en voor zevenen ontbijten we uit de "kist" en nemen de lunchpakketten in ontvangst, omdat we zo vroeg niet in het hotel kunnen ontbijten. Frank heeft via Rob de Jong van Farm Lato een gids (Koneyka's Sántor) van het park besproken. Onze gids is boswachter in het park en coördinator voor de bescherming van de Grote trap. Wij willen deze morgen de steppe bezoeken en zo mogelijk Grote trappen observeren. Om 8.00 uur worden wij verwacht bij het

bezoekerscentrum in Hortobágy. Wij zijn op tijd, maar nog enkele vogelaars die zich hebben aangemeld verschijnen niet, dus enigszins later dan gepland vertrekken wij onder leiding van onze gids. Hierdoor maken wij van de gelegenheid gebruik om het informatiecentrum te bezoeken en enige brochures in de winkel te kopen.
We doorkruisen vanaf Hortobágy richting Nádudvar het zuidelijke deel van het park. Onderweg zien we weer veel vogelsoorten. Vermeldenswaard zijn Grote zilverreigers, Bruine kiekendieven, Zomertortel, Zomertaling en één Zwarte ooievaar. We zien ook nog kuddes schapen bestaande uit het ras Racka, met de grote

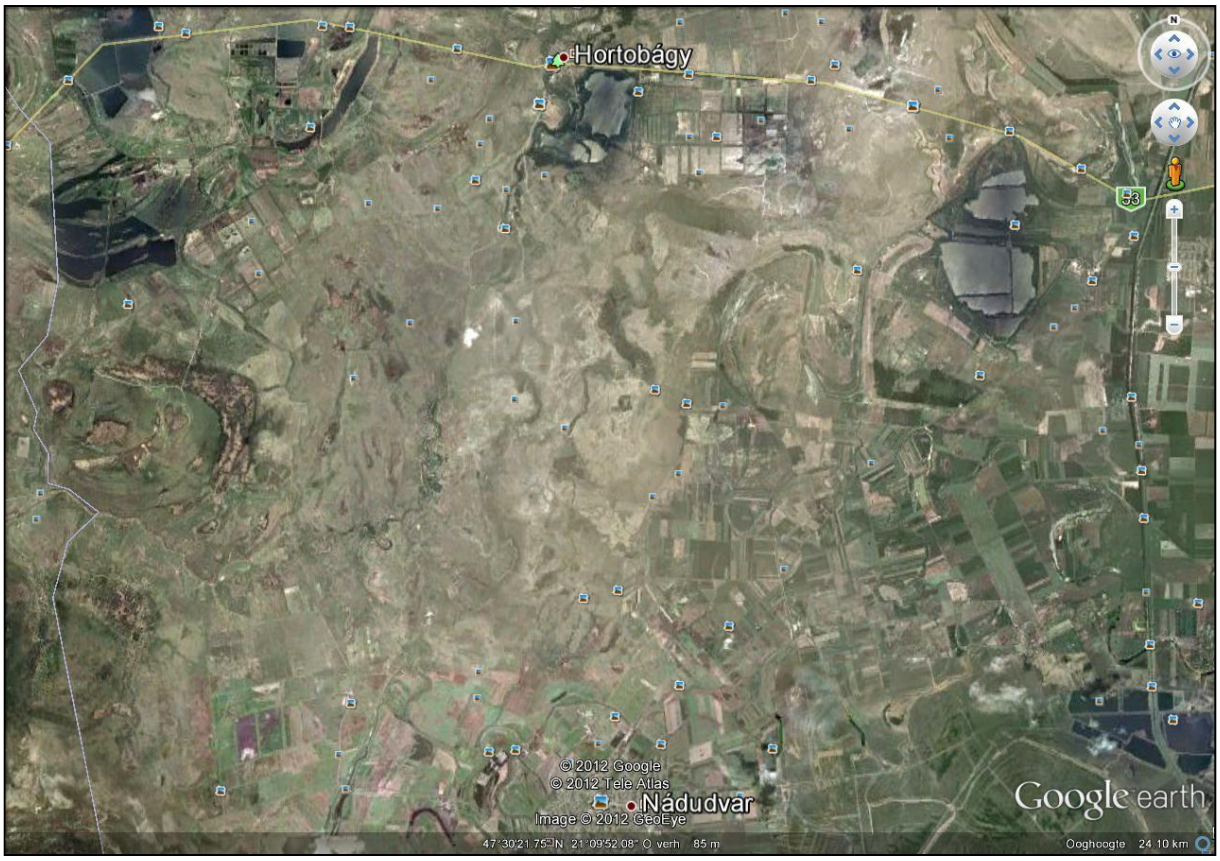

gedraaide schroefhoorns. De Racka is het oorspronkelijke schapenras dat vanwege de hardheid gehoed werd op de puzta's. Dit ras is verdrongen door schapenrassen die beter bevleesd zijn. De begrazing van de puszta door runderen en schapen is een interessant onderwerp. Onze gids vertelt dat de herders voor de begrazing van de puszta moeten betalen. Herders zijn zelfstandig of in loondienst bij de grote veebedrijven. Een hard bestaan!
Voor Nádudvar gaan we via Demjéntny naar de puszta "Also scelences".
De puszta die wij bezoeken bestaat uit verschillende vegetatietypen met onder andere zilte lamsoorvegetaties, slenken met vegetaties die zijn aangewezen op kleibodems met soorten als zwanenbloem en grote egelskop.

Grauwe kiekendief

Het gebied waar wij een wandeling gaan maken, op zoek naar de Grote trap, wordt vanaf april tot november begraasd door herders die runderen en schapen hoeden. In dit deel van de Hortobágy worden roodbruine koeien gehoed als vleesvee. Gedurende de wintermaanden worden de koeien in stallen en of open hokken gehouden en gevoerd. Gedurende de maanden juli en augustus worden ook delen van de Hortobágy gemaaid en gehooid voor wintervoedering voor de runderen en schapen. Voordat wij bij de puszta komen, waar wij gaan wandelen zien we onderweg nog veel Roeken, een vlucht Regenwulpen die vermoedelijk van een slaapplaats vertrekt richting broedgebied. We zien een vroege foeragerende vrouw Grauwe kiekendief en Jan zet later een mannetje op de plaat.

De herders zijn al op pad en we zien vandaag kuddes van zeker 400 stuks schapen die de puszta begrazen. Wij parkeren de auto's en gaan de puszta in. Dit deel van de Hortobágy heeft een indrukkend ensemble; grote leegte met vergezichten en veel zingende Veldleeuweriken om je heen. Aan de rand van de puszta horen we groene kikkers en rugstreeppadden. De gids wil ons meenemen naar de plek waar we vermoedelijk Grote trappen kunnen zien. Naar later blijkt is de periode en het tijdstip van de dag niet geschikt om Grote trappen waar te nemen. Volgens onze gids zijn In de Hortobágy circa 260 Grote trappen. Tijdens de wandeling over de puszta zien wij veel Veldleeuweriken, Gele kwikstaarten, enkele Roodborsttapuiten, Zwarte kraaien, in de verte drie Kraanvogels, een Ooievaar, in de mattenbiesvegetaties verdedigen enkele Rietzangers hun territorium en Witvleugelsterns foerageren bij de kleine plasjes.

Op de puzta verblijven gedurende de zomermaanden herders bij hun kuddes in veelal schamele onderkomens.

Na een wandeling van ongeveer drie kwartier komen wij bij een herder die hier vleesvee hoedt. Deze herder woont hier gedurende het voorjaar, zomer en herfst in een oude directiekeet en tijdens koudere dagen in een klein huisje, samen met drie honden, een poes, veel kippen, drie paarden en drie Suffolk rammen aan de stik en schapen met lammeren. Het is een bont gezelschap te midden van een grote leegte. Ook hier is de achtererfeconomie belangrijk om te voorzien in de dagelijkse

levensbehoefte. De paarden en de wagens zullen gebruikt worden om te hooien en goederen voor het landbouwbedrijf te vervoeren. Om de eenzaamheid te ontsnappen staat er onder een afdak een auto, waarmee de bewoonde wereld bereikt kan worden.

Honden zijn talrijk voor bewaking en hulp bij het hoeden van de kuddes

Rond 10.40 uur zijn wij gearriveerd op de plek vanwaar mogelijk Grote trappen te observeren zijn. Wij zijn in een gebied met overwegend kamilleweiden (zoutsubstraten) en enkele slenken waar Witwangsterns en Witvleugelsterns foerageren en waar de Kwartel roept. Wij blijven een tijd op deze plek en de gids gaat nog vele honderden meters het gebied in om te zoek naar de Grote trappen. Uiteindelijk zien we met de telescopen in de vossenstaartweiden twee silhouetten van de Grote trap. De missie is geslaagd! Tijdens het broedseizoen zijn de Grote trappen erg schuw en wordt er ‘s morgens erg vroeg gefoerageerd.

Na negen uur ’s morgens wordt er een tijd niet meer gefoerageerd. De Grote trappen foerageren niet alleen in de puszta, maar ook in de nabijgelegen landbouwgebieden, waar een voorkeur bestaat voor luzernevelden (Medicago sativa). Niettemin zijn wij erg onder de indruk van de grote leegte, de stilte en de sterns om ons heen.
Wij besluiten om terug te gaan en na overleg met de gids naar een locatie te gaan waar Scharrelaars verwacht worden. Wij gaan over de westelijk gelegen weg van puszta Also Szelences naar het gehucht Nagy-Alonzy. Wij horen Grote karekieten langs de weg in de rietkragen van de sloot langs de weg. Buizerd, Putter, Gele Kwikstaart, Rietzanger, Grauwe gors, Nachtegaal, Huismus, Torenvalk, Grasmus, Grauwe klauwier en Roodborsttapuit het is de opmaat naar Nagy-Alonzy.
Ook zien we nog enkele Lepelaars, Boerenzwaluwen en Wielewalen.
Halverwege dit gehucht worden wij verblijd met de waarneming van een Sakervalk met prooi die wordt aangevallen door een Bonte kraai. Dit is een bijzondere waarneming die wij niet hadden verwacht. In Nagy-Alonzy is een bosje waar een kolonie Roodpootvalken met 8 tot 10 broedparen. De Roodpootvalken hebben juvenielen die worden gevoerd. Eksters belagen de Roodpootvalken en proberen prooien af te pakken. Volgens onze gids zijn er circa 250 paar Roodpootvalken in deze regio.

Dieren van de erven

In het gehucht is een schaapherders huisje met een erf met velerlei dieren; kalkoenen, kippen, jonge ganzen en twee honden aan de ketting in een schamel hok. Op het erf staan enkele fruitbomen en daar zien we een Kleine klapekster die voedselvluchten onderneemt van de fruitbomen naar het erf. In het graanveld dat grenst aan het erf horen we een Fazant en een Kwartel. En terwijl wij naar de Roodpootvalken kijken zijn er ook twee Scharrelaars prominent aanwezig. Het is een mooie afsluiting van ons bezoek aan dit deel van de Hortobágy. Wij nemen afscheid van onze gids en vervolgen onze weg richting Kuntelek. Aan het eind van het pad bij Kuntelek is nog een erf met varkens, koeien en ezels die op de weg lopen. Hier vliegen boven het grasland ook weer Witvleugelsterns en in de omgeving van het erf is een Hop en zijn drie Scharrelaars. Het is weer een interessante omgeving, omdat blijkt dat de Scharrelaars aanwezig zijn in de contreien van agrarische nederzettingen.

Zoektocht

Een gids als mini-steppemens,

een Grote trap als vage verre vlek,

wij hadden slechts één grote wens,

vlieg op, kom dichterbij, naar onze stek.

Maar nee, het uitzicht op de Otis Tarda werd niet beter

en wij liepen terug, weer drie kilometer.

Als groep en soms alleen door de schier eindeloze vlakte,

waarbij ik af en toe mijn knie vastpakte.

Toch was deze excursie een belevenis,

en ondanks 'easy walk' als gidsentaal,

gaven herder, massa's koeien, en de immense vlakte,

deze tocht betekenis.

Nog een keer terug voor een vervolgverhaal?

Na deze laatste waarnemingen gaan we richting snelweg voor de terugreis.

Terwijl we terugrijden richting snelweg Boedapest zien we nog een doodgereden wezel en twee geplette bunzings op de weg liggen. Onderweg in de omgeving van Kenderes zien we als afsluiter naar de snelweg een Wespendief, een juveniele Zeearend en meerdere Bruine kiekendieven.

Kiezen.

Een Scharrelaarman wilde een avond gaan stappen
en vroeg zich af wie er leuk gezelschap kon zijn.

Een Klapeksterdame wilde wel aanpappen

maar de Scharrelaar vond haar te klein.

Toen verscheen er een nieuwe vrouw,

een Kiek, maar de Scharrelaar vond haar te grauw.

Hij dacht; ik ga naar de voedertafel,

Daar vind ik vast wel wat.

Een Boomkruiper kruiste zijn pad

maar ze had een veel te korte snavel.

Dan maar een bosje bezocht,

met nesten in kasten tegen de tocht.

Een valk kwam al snel aangestoten

maar 't was een vent met knalrode poten.

De Scharrelaar keek ook nog vlug

naar een Specht maar die had een veel te witte rug.

Wat zou nu bij zo'n kleurige Scharrelaar het beste passen?

Het werd een Bijeneter die door het hoge water toch moest

verkassen.

Epiloog

Deze zaterdagmiddag rijden we door Hongarije richting Oostenrijk en vervolgens naar Duitsland en besluiten dat we niet meer overnachten in een hotel en door zullen rijden naar huis. Voor de grensovergang in de vroege morgen naar Nederland nemen we afscheid van Frank Saris, Gerrit Jan van Dijk en Gert Prins en omstreeks 0 9.00 uur zondagmorgen 23 mei zijn wij terug in Vaassen.

Geraadpleegde literatuur

Dunka Béla. Hungarian Racka Sheep. Brochure 1984.

Gorman Gerard. The Birds of Hungary. 1996.

Szép T. (1997): Natural Values and Conditions for the sustainable development along the Upper Tisza. Proceedings of the ii. International Regional Conference on Environmental and Economical Development, Nyíregyháza, page: 37-41. Scientific Body of Szabolcs-Szatmár-Bereg County of the Hungarian Academy of Sciences.

Vogelwacht Uden. Reisverslag voorjaarsexcursie Hongarije. 2000.

Svensson Lars & Peter J. Grant. ANWB Vogelgids van Europa. 2002.

A LIFE Nature program of Hortobácy National Park Directorate, Hungary, 2004-2008.(LIFE 04

NAT/HU/000119).

Vuijsje Herman en Jan Banning. De prijs van het paradijs. Een voettocht over het nieuwe Europese platteland. 2004.

Eijk Bert van. Vogelwerkgroep Koudekerk/Hazerswoude. Hongarije-reis. 2004.

Felix Ronan. Verslag & Waarnemingen Vogelreis Hongarije. 2005.

Végvári Zsolt és Lisztes László. A Hortobácy madárvilága (The Birdlive of the Hortobácy). 2006.

Sundseth Kerstin and Peter Creed. Natura 2000 Protecting Europe's biodiversity. 2008.

Kolber Wim en Harriet. Reis Hongarije. Birding Breaks nl. 2009.

Hilbers Dirk e.a. Hortobácy and Tisza River floodplain – Hungary. Crossbill Guides.

Nature trails in Hortobácy National Park. Brochure.

Websites

www. wikipedia Nationaal Park Hortobácy

www.hortobagyte.hu

www.hnp.hu

2010	14-mei	15-mei			16-mei		17-mei				18-mei							19-mei				20-mei	21-mei				22-mei		
Nederlands	Vaassen-Gyor	Tiszalok/Tokaij	Morotyva	Szabolcs/Tokaij Tot	Szabolcs/Hortobágyi	Hortobágy-halastó	Balsa/Kenezlo	Zalkool dorp en omg	Tolcsva - Tokaj	Erdobénye - Mád - Tokaj	Tokaj-Tiszalok-Tiszadob	Oude rivierarm - Tiscalok	Tscalok - uiterw	Tiscalok - hardhoutooibos	Tookaj - visvijvers	Tokaj - zuid van visvijvers	Zemplin met gids/Eikenbeukenbos	Tolcsva -hellinggrasland	Bodrogszegi-wijngaard	Brodrogszegi-steengroeve	Buck en omg	Hortobágy - Szalka halom en omg	Hortobácy - Szatmaurtelek	Hortobacy - Csécs - halastó	Tisza - Arokto noord	Tiscafured naar bez centrum Hortoba	Hortobacy - Also -scelences	Hortobacy - Nagy -Alonizy
Dodaars																							x					
Fuut			x			x																	x	x				
Aalscholver	x	x			x	x	x	x						2	tient								x		x	x		
Dwergaalscholver						x																	x					
Roerdomp			x					2																				
Woudaap		1 roep				x										1												
Kwak			pr			x					1 zwe	2 m	3	4										1				
Ralreiger						x																		1				
Koereiger						x																						
Kleine Zilverreiger						x																						
Grote zilverreiger		x			x	x					x				4	1					x	x	x		x	x		
Blauwe Reiger	x	x			x	x	x	x			x		x	x	x						x	x	x	x		x		
Purperreiger					x	x						x			1	x												
Zwarte ooievaar								1	1										1							1		
Ooievaar	x	x		x	x		x		x		x	x			1						x	x			x		x	
Zwarte ibis						2																						
Lepelaar						x																2		2				x
Knobbelzwaan	x					x																x						
Grauwe Gans						x																	x			x		
Nijlgans	x																											
Krakeend																								1 pr				
Slobeend																							x					
Wilde eend	x		x	x		x	x	x	x		x		x		x						x		x	x				
Zomertaling															1 m											z		
Tafeleend						x									pr	2 m							tient	x				
Witoogeend						x																	x	x				
Wespendief										1								1	1		2	1			1			
Zwarte wouw								2											1			1						
Zeearend						6	1 j																2 j	3 j				
Slangenarend									1									1		2								
Bruine Kiekendief	x	x	x	x	x	x	x	x	2		x				1 vr	1 pr		veel			x	x	x	tient	x	x	x	x
Blauwe Kiekendief																												
Grauwe Kiekendief									1 vr									1 vr									1 vr	
Havik																												
Sperwer										1										1 m	1							
Buizerd	x	x			x		x	x	5	x		x			2			x	5	x	x	x	x	x	x	x		x
Schreeuwarend																			1		1							
Keizerarend										2																		
Steenarend																												
Torenvalk	x			x	x			x										x			x	x	x		x	x	x	x

Roodpootvalk				x		x																x			x			8 pr
Boomvalk														1				1											
Sakervalk																													1
Kwartel																							2					1	1
Fazant	x		x		x	x	x					x		x	2	x		x	x	x	x								x
Waterral	x																												
Kwartelkoning				x				1		2																			
Waterhoen						x									1								2	1					
Meerkoet		x				x							x											x					
Kraanvogel				3																								3	
Grote trap																												2	
Scholekster	x																												
Kievit					x			x												x	x	x	x		x	x			
Watersnip																													
Houtsnip																													
Grutto						x															enk								
Wulp																													
Regenwulp						x																							
Tureluur						x																							
Kokmeeuw	x		x		x	x		x																x	x	x			
Stormmeeuw	x																												
Pontische meeuw						1 juv																	1 juv						
Kleine mantelmeeuw	x														1 juv														
Visdief						x																							
Witwangstern	x					x															x			x		x			
Zwarte Stern						x															x			x					
Witvleugelstern						x		x																x		x	x		
Holenduif																													
Houtduif	x	x	x	x	x						x	x		1					x										
Turkse Tortel	x		x	x	x	x	x				x		x								x	x							
Zomertortel	x		x	x	x		x	x						1		1			x	x	x					x			
Koekoek			x	x	x	x						x	x	1				x				x	x	2					
Kerkuil	x																												
Steenuil				3 pr																									
Bosuil	1 d			x													1												
Oehoe																				1 juv									
Oeraluil																2 x													
Ransuil				x																									
Gierzwaluw	x			x								x			2					x								
IJsvogel	x		x k											1															
Bijeneter			x k	x				x			x				x					x									
Scharrelaar																									2				3
Hop				x	x				1									1	6				1	1					1
Draaihals				x				2																					
Groene Specht				x										3	1														
Zwarte Specht														2															
Grote Bonte Specht	x	x		x			x						2							x									
Witrugspecht													1		1														
Kleine Bonte Specht				x																									
Kuifleeuwerik					x						x									x									2
Boomleeuwerik																				x									
Veldleeuwerik	x			x	x	x	x		x						x			> 10			x	x					tient		
Oeverzwaluw	x		x	x		x	x				x																		
Boerenzwaluw	x	x	x	x	x		x	x			x	x	x	x	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Huiszwaluw	x	x	x	x	x	x	x	x			x		x	x	x					x	x	x	x	x	x	x			x

Boompieper	x																											
Graspieper																												
Gele Kwikstaart	x			x	x	x	x											x				x	x	x	x	x	x	x
Grote Gele Kwikstaart	x															1				x								
Witte Kwikstaart	x	x		x	x	x				x				x							x	x	x					
Winterkoning	x	x		x						x										x								
Heggenmus				x																x								
Roodborst				x									3	1	x					x								
Nachtegaal				x		x	x		x		x	x		1						x			x					x
Blauwborst						x	x																					
Gekraagde Roodstaart				x																								
Zwarte roodstaart				x		x	x						x		1					x								
Paapje																												
Roodborsttapuit				x	x	x	x	x	x	x			x		1			x	2	x			x		x		x	x
Tapuit	x																			1		2		1				
Merel	x	x	x	x											1	x	x		x	x	x							
Zanglijster	x			x				x		x			x	3	2		x			x	x			x				
Grote Lijster	x																				x							
Sprinkhaanzanger	x																											
Krekelzanger					2			2					1	3	1													
Snor						x								1		2								4				
Rietzanger	x		x			x	x									1							2	4			x	
Bosrietzanger	x															2	4						2	x				
Kleine karekiet				x		x										4							9					
Grote Karekiet	x	x	x			x	x						3	1		1	5						9	3				x
Spotvogel	x					x																						
Sperwergrasmus				x				2						1		2	1						1					
Braamsluiper						x						x																
Grasmus	x					x														x	x			x				x
Tuinfluiter	x	x		x																								
Zwartkop	x	x		x		x	x	x		x	x	x	x	9	2				x		x		x	x				
Fluiter	x																					4						
Tjiftjaf	x	x		x						x						x				x	x							
Fitis	x			x		x																						
Goudhaan	x																				x							
Grauwe Vliegenvanger				x			x		2				x		9					1								
Kleine vliegenvanger																												
Withalsvliegenvanger																	1											
Bonte Vliegenvanger																												
Baardmannetje						x									1								2	2				
Staartmees				x									x	2	1													
Glanskop														3							x							
Matkop																												
Kuifmees																												
Zwarte mees										x						x				x								
Pimpelmees				x							x	x		3	1					x								
Koolmees	x			x								x		2									x					
Boomklever	x									x				1		x												
Kortsnavelboomkruiper										x				2														
Boomkruiper				x																								
Buidelmees							5	2					1			1	1											
Wielewaal	x			x		x	x	x						2	6	2	1		x	x		x		x				x
Grauwe Klauwier	x			x	x	x		10	4	7	1	x	2		1	7	1			1	1	x		2	1	x			x
Kleine klapekster																								1		1		
Klapekster																							1					

Gaai														2						1	x								
Ekster	x			x	x	x	x				x				x	x						x		x		x		x
Kauw	x			x		x	x						x															
Roek	x			x	x	x							x								x	x	x		x	x	x	
Bonte kraai	x				x	x					x				x								x					x
Zwarte kraai	x			x	x	x	x				x				x							x	x		x	x	x	
Raaf	x							x						1					x		x							
Spreeuw	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x			x					x	x							x
Huismus	x	x	x	x	x	x	x	x			x		x		x					x		x	x	x	x	x		x
Ringmus	x	x		x		x		x			x	x	x		x				x	x								
Vink	x	x	x	x	x		x	x		x	x	x	x	15	x		x			x	x							x
Europese kanarie		x		x			x	x		x	x		x	2	1				x						x		
Groenling	x		x	x		x	x		x				x	1	x	x				x								
Putter	x			x		x	x	x			x		x	2	x						x	x	x	x				x
Kneu	x		x	x			x	x							x				x	x	x		x		x			
Appelvink										x		x		1														
Geelgors	x			x			x			x	x		4	3					x	x	x							
Grauwe gors				x	x	x	x		x	x					1				x			x	x		x			x
Rietgors			x		x		x								3									x				x
Edelhert																	2											
Ree	x	x			x		x							1														
Egel	x																											
Hermelijn																						1 d						
Das	x d																											
Vos					d																							
Wijngaardslak	x			x																					x			
Ringslang	x	4 en d																					d					
Groene kikker		x				x																x	x	x			x	
Roodbuikvuurpad				x		x								x	x							x		x	x		x	
Boomkikker				x																								
Groene pad				x																								
Rugstreeppad																				x								
Veldkrekel			x	x					x						x					x	x							
Hoornaar												x																
Mestkever														x														
Boktor		x																										
Geelgerande watertor																		x										
Oranjetip																					x							
Blauwtje																						x						
Kleine vuurvlinder																						x						
Gammauil																						x						